

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ
ВОЈНА АКАДЕМИЈА

М А С Т Е Р Р А Д

УЛОГА ПРИВРЕДНОГ РАСТА НА ИЗДВАЈАЊЕ
ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА ЗА ПОТРЕБЕ СИСТЕМА
ОДБРАНЕ

Ментор:
капетан прве класе
доц. др Александар Рајковић

Кандидат:
поручник
Владан Шарчевић

Београд, 2026. година

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	1
1.1. Предмет и проблем истраживања.....	2
1.2. Циљ истраживања.....	3
1.3. Хипотетички оквир истраживања.....	4
1.4. Методологија истраживања.....	5
1.5. Научна и друштвена оправданост истраживања.....	5
1.6. Структура рада.....	6
2. ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ ПРИВРЕДНОГ РАСТА.....	8
2.1. Појам и значај привредног раста.....	8
2.1.1. Појмовно одређење привредног раста.....	8
2.1.2. Основни фактори привредног раста.....	9
2.1.3. Макроекономски показатељи економског развоја.....	11
2.1.4. Разлика између привредног раста и економског развоја.....	12
2.2. Теорије привредног раста.....	13
2.2.1. Класичне теорије привредног раста.....	13
2.2.2. Неокласични модел привредног раста.....	14
2.2.3. Кејнзијански приступ привредном расту.....	15
2.2.4. Савремене теорије ендеогеног раста.....	16
2.3. Бруто домаћи производ као показатељ економске снаге.....	17
2.3.1. Појам и структура БДП-а.....	17
2.3.2. Методе обрачуна БДП-а.....	17
2.3.3. Ограничења БДП-а као економског показатеља.....	18
2.3.4. Утицај БДП-а на јавне финансије.....	19
2.4. Економски циклуси и фискална стабилност.....	19

2.4.1. Фазе економских циклуса	19
2.4.2. Економске кризе и рецесије	21
2.4.3. Утицај економских циклуса на буџетску политику	22
2.4.4. Фискална стабилност и јавна потрошња	23
3. ЕКОНОМИКА ОДБРАНЕ И ФИНАНСИРАЊЕ СИСТЕМА ОДБРАНЕ	25
3.1. Појам и значај система одбране.....	25
3.1.1. Систем одбране као елемент националне безбедности.....	25
3.1.2. Структура система одбране.....	26
3.1.3. Улога државе у финансирању одбране	28
3.2. Економика одбране као научна дисциплина.....	29
3.2.1 Развој економике одбране	29
3.2.2. Одбрамбена потрошња и економски развој.....	31
3.2.3. Одбрана као јавно добро	32
3.2.4. Војна потрошња и економска стабилност	33
3.3. Буџетски систем и финансирање одбране	34
3.3.1. Државни буџет и јавни приходи	34
3.3.2. Структура буџетских издвајања за одбрану	35
3.3.3. Капитални и текући расходи у систему одбране.....	36
3.3.4. Планирање и контрола војног буџета	37
3.4. Савремени изазови финансирања одбране	38
3.4.1. Модернизација војске и технолошки развој	38
3.4.2. Геополитички ризици и безбедносни изазови.....	39
3.4.3. Инфлација и раст трошкова одбране.....	40
3.4.4. Улога домаће наменске индустрије	42
4. УТИЦАЈ ПРИВРЕДНОГ РАСТА НА ФИНАНСИРАЊЕ СИСТЕМА ОДБРАНЕ	44

4.1. Повезаност привредног раста и војне потрошње	44
4.1.1. Економски капацитет и војни расходи	44
4.1.2. Однос БДП-а и издвајања за одбрану.....	46
4.1.3. Јавни приходи као основ финансирања одбране	47
4.1.4.Фискални капацитет државе и безбедносна политика	48
4.2. Утицај економског раста на модернизацију одбране.....	49
4.2.1. Инвестиције у војну инфраструктуру	49
4.2.2. Набавка савремене војне опреме	50
4.2.3. Улагања у људске ресурсе	52
4.2.4. Развој војне технологије и дигитализација.....	53
4.3. Утицај економских криза на систем одбране	54
4.3.1. Смањење буџетских прихода у условима кризе	54
4.3.2. Рестриктивна буџетска политика	54
4.3.3. Последице смањених издвајања за одбрану	55
4.3.4. Одрживост система одбране у условима рецесије	56
5. АНАЛИЗА ФИНАНСИРАЊА СИСТЕМА ОДБРАНЕ У СРБИЈИ.....	57
5.1. Макроекономска кретања у Србији.....	57
5.1.1. Кретање БДП-а у периоду 2010–2025. Године.....	57
5.1.2. Јавне финансије и буџетска политика Србије	58
5.1.3. Структура јавне потрошње.....	59
5.1.4. Фискална стабилност и јавни дуг.....	60
5.2. Буџет Републике Србије за потребе одбране.....	61
5.2.1. Структура буџета Министарства одбране	61
5.2.2. Кретање војних издвајања	62
5.2.3. Учешће одбрамбених расхода у БДП-у	64

5.2.4. Приоритети финансирања система одбране	65
5.3. Анализа односа привредног раста и војних издвајања	66
5.3.1. Статистичка анализа података.....	66
5.3.2. Трендови односа БДП-а и војних издвајања	67
5.3.3. Анализа периода економског раста	68
5.3.4. Анализа периода економске кризе.....	68
6. УПОРЕДНА АНАЛИЗА МОДЕЛА ФИНАНСИРАЊА ОДБРАНЕ.....	70
6.1. Финансирање одбране у развијеним државама.....	70
6.1.1. Сједињене Америчке Државе	70
6.1.2. Немачка	71
6.1.3. Француска.....	72
6.1.4. Кина.....	73
6.2. Регионална упоредна анализа	74
6.2.1. Србија.....	74
6.2.2. Хрватска	74
6.2.3. Мађарска	75
6.2.4. Румунија.....	75
6.3. Компаративна оцена модела финансирања одбране.....	76
6.3.1. Однос БДП-а и војних издвајања.....	76
6.3.2. Ефикасност буџетске политике	77
6.3.3. Одрживост војне потрошње.....	78
6.3.4. Примена упоредних искустава у Србији	79
7. ПРАКТИЧНЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ И ПРЕПОРУКЕ.....	81
7.1. Стратешко планирање финансирања одбране.....	81
7.1.1. Дугорочни модели финансирања.....	81

7.1.2. Оптимизација буџетских расхода	82
7.2. Унапређење економске основе система одбране.....	82
7.2.1. Развој домаће наменске индустрије	82
7.3. Отпорност система одбране на економске кризе	83
7.3.1. Управљање финансијским ризицима	83
7.3.2. Диверзификација извора финансирања	84
7.3.3. Одрживост инвестиција у условима кризе	84
8. ЗАКЉУЧАК	86
9. ЛИТЕРАТУРА	88
9.1. СПИСАК СЛИКА	88
9.2. СПИСАК ТАБЕЛА.....	91

Апстракт

Привредни раст представља важан фактор који утиче на финансијске могућности државе и њену способност да обезбеди стабилно функционисање система одбране. Циљ рада је анализа односа између привредног раста и издвајања средстава за систем одбране, са посебним освртом на Републику Србију. Истраживање је засновано на анализи релевантне научне и стручне литературе из области макроекономије, јавних финансија и економике одбране, као и на статистичким подацима националних и међународних институција.

У раду су примењене методе анализе, синтезе, индукције, дедукције, генерализације, статистичка метода и метода студије случаја. Посебна пажња посвећена је кретању бруто домаћег производа и буџетских издвајања за одбрану, као и утицају економских криза на могућности финансирања одбрамбеног система.

Резултати истраживања указују да постоји значајна повезаност између привредног раста и висине издвајања за одбрану. Виши ниво економске активности омогућава већа улагања у модернизацију, развој капацитета и унапређење способности система одбране, док успоравање привредног раста и фискална ограничења могу негативно утицати на дугорочно планирање и реализацију одбрамбених политика. Истраживање потврђује значај усклађивања економских могућности државе са потребама система одбране ради обезбеђивања његове одрживости и ефикасности.

Кључне речи: привредни раст, бруто домаћи производ, систем одбране, финансирање одбране, војни расходи, државни буџет, економика одбране, национална безбедност...

Abstract

Economic growth is an important factor influencing a country's financial capacity and its ability to ensure the stable functioning of the defense system. The aim of this paper is to analyze the relationship between economic growth and defense expenditure, with a particular focus on the Republic of Serbia. The research is based on the analysis of relevant scientific and professional literature in the fields of macroeconomics, public finance, and defense economics, as well as on statistical data obtained from national and international institutions.

The study applies the methods of analysis, synthesis, induction, deduction, generalization, statistical analysis, and case study. Special attention is given to trends in gross domestic product and defense budget allocations, as well as to the impact of economic crises on the financing capacity of the defense system.

The research findings indicate a significant relationship between economic growth and the level of defense spending. Higher levels of economic activity enable greater investment in modernization, capacity development, and the improvement of defense capabilities, while slower economic growth and fiscal constraints may negatively affect long-term planning and the implementation of defense policies. The study confirms the importance of aligning a country's economic capabilities with the needs of its defense system in order to ensure its sustainability and effectiveness.

Keywords: economic growth, gross domestic product, defense system, defense financing, military expenditure, state budget, defense economics, national security...

1. УВОД

Привредни раст представља један од најважнијих показатеља економске снаге и стабилности савремених држава. Ниво развијености националне економије директно утиче на способност државе да остварује своје функције, обезбеђује економску и социјалну стабилност и одговара на савремене безбедносне изазове. У том контексту, систем одбране има посебан значај јер представља један од основних механизма заштите суверенитета, територијалног интегритета и националне безбедности.

Функционисање и развој система одбране у великој мери зависе од расположивих финансијских средстава. Издавања за одбрану условљена су економским могућностима државе, висином бруто домаћег производа, фискалним капацитетима и укупним стањем јавних финансија. Због тога се питање финансирања одбране не може посматрати одвојено од ширих економских кретања и развојних могућности националне привреде.

У условима стабилног привредног раста државе располажу већим приходима и већим могућностима за финансирање јавних потреба, укључујући и потребе система одбране. Са друге стране, економске кризе, успоравање привредне активности и фискална ограничења могу довести до смањења буџетских издавања и одлагања инвестиција у развој одбрамбених капацитета. На тај начин економска кретања непосредно утичу на могућност модернизације, опремања и унапређења способности система одбране.

Савремено безбедносно окружење карактеришу бројни изазови који захтевају континуирано прилагођавање одбрамбених политика. Геополитичке промене, технолошки развој, сајбер претње, енергетска нестабилност и друге савремене безбедносне претње условљавају потребу за сталним улагањима у развој одбрамбених способности. Истовремено, ограничени буџетски ресурси намећу потребу рационалног управљања јавним средствима и пажљивог планирања расхода за одбрану.

Република Србија се, као држава у развоју, суочава са потребом да обезбеди адекватан ниво финансирања система одбране уз очување макроекономске стабилности и одрживог привредног раста. Кретања бруто домаћег производа, јавних прихода и буџетских расхода непосредно утичу на могућности финансирања развоја и модернизације система одбране. Због тога је од посебног значаја анализирати однос између привредног раста и издавања за

одбрану, као и утврдити на који начин економска кретања обликују могућности дугорочног развоја и функционисања одбрамбеног система.

1.1. Предмет и проблем истраживања

Предмет истраживања односи се на анализу утицаја привредног раста на издвајање финансијских средстава за потребе система одбране, као и на испитивање међусобне повезаности економских кретања, јавних финансија и способности државе да обезбеди стабилно и одрживо финансирање одбрамбеног сектора. Истраживање обухвата анализу економских показатеља, пре свега бруто домаћег производа, јавних прихода и структуре државног буџета, са циљем утврђивања начина на који привредни раст утиче на висину, структуру и динамику издвајања за систем одбране. Систем одбране представља једну од основних функција државе и има кључну улогу у очувању националне безбедности, суверенитета и територијалног интегритета. Међутим, његово функционисање и развој директно зависе од финансијских могућности државе. Финансирање одбране подразумева обезбеђивање значајних буџетских средстава за набавку војне опреме, модернизацију инфраструктуре, обуку и професионализацију кадрова, развој војне индустрије и примену савремених технологија. С обзиром на то да се средства за ове намене обезбеђују из државног буџета, економска стабилност и ниво привредног раста представљају један од најважнијих предуслова ефикасног функционисања система одбране.

Проблем истраживања заснива се на потреби да се утврди у којој мери привредни раст утиче на способност државе да финансира систем одбране и како економска кретања обликују структуру и обим војних издвајања. Посебан значај има анализа односа између раста бруто домаћег производа и повећања буџетских прихода, јер управо ова повезаност одређује могућности државе да истовремено обезбеди економску стабилност и адекватан ниво безбедности. У савременим условима, државе су изложене бројним економским и безбедносним изазовима. Глобалне економске кризе, инфлација, нестабилност финансијских тржишта, геополитичке тензије и потреба за модернизацијом оружаних снага значајно утичу на буџетску политику и приоритете јавне потрошње. У таквим околностима, доносиоци одлука суочавају се са потребом да пронађу равнотежу између ограничених економских ресурса и растућих захтева система одбране. Посебан проблем представља чињеница да се у условима економске кризе и успоравања привредног раста често смањују

буџетски приходи, што може довести до ограничења или одлагања инвестиција у одбрамбени сектор. Са друге стране, периоди економског раста омогућавају већа издвајања за модернизацију војске, развој инфраструктуре и јачање безбедносних капацитета. Управо због тога неопходно је испитати у којој мери постоји директна зависност између економског развоја и финансирања система одбране. Истраживање ће посебну пажњу посветити Републици Србији, као држави која настоји да у условима ограничених економских ресурса обезбеди стабилан развој одбрамбеног система и очување макроекономске стабилности. Анализом кретања БДП-а, буџетских прихода и издвајања за одбрану у одређеном временском периоду биће утврђени основни трендови и закономерности који карактеришу однос економског раста и финансирања система одбране.

1.2. Циљ истраживања

Основни циљ овог истраживања јесте утврђивање утицаја привредног раста на висину и одрживост финансијских издвајања за потребе система одбране. Истраживање има за циљ да покаже у којој мери економски развој и раст бруто домаћег производа утичу на способност државе да обезбеди стабилно финансирање војног сектора и реализује дугорочне стратешке циљеве у области националне безбедности.

Поред основног циља, истраживање има и више посебних циљева. Први посебан циљ односи се на анализу односа између привредног раста и раста јавних прихода, односно испитивање начина на који економска експанзија утиче на повећање буџетских капацитета државе. Други циљ подразумева анализу структуре буџетских издвајања за систем одбране и утврђивање приоритета у финансирању одбрамбених потреба.

Трећи циљ истраживања односи се на испитивање утицаја економских криза и рецесија на смањење или реструктурирање издвајања за одбрану. У оквиру овог циља анализираће се последице економског успоравања на модернизацију војске, развој инфраструктуре и оперативне способности оружаних снага.

Посебан циљ рада јесте и анализа модела финансирања система одбране у другим државама, како би се кроз упоредна искуства идентификовали најефикаснији механизми управљања одбрамбеним буџетом. На основу добијених резултата биће предложене препоруке за унапређење финансирања система одбране у Републици Србији.

Научни циљ истраживања огледа се у проширивању теоријских и практичних сазнања о економици одбране и повезаности макроекономских кретања са војним издвајањима. Практични циљ рада усмерен је ка пружању основе за квалитетније планирање буџетске политике и рационалније управљање јавним ресурсима у области одбране.

1.3. Хипотетички оквир истраживања

Полазећи од предмета и циљева истраживања, у раду је постављена генерална хипотеза која представља основну претпоставку истраживања:

Генерална хипотеза:

Привредни раст позитивно утиче на висину и одрживост издвајања финансијских средстава за потребе система одбране.

Поред генералне хипотезе, дефинисане су и посебне хипотезе које омогућавају детаљнију анализу појединачних аспеката истраживања.

Прва посебна хипотеза:

Повећање БДП-а повећава укупне могућности државе да финансира одбрамбени систем, укључујући модернизацију опреме, повећање капацитета и унапређење инфраструктуре.

Друга посебна хипотеза:

Стабилан и континуирани привредни раст омогућава дугорочно планирање и реализацију стратешких програма развоја система одбране.

Трећа посебна хипотеза:

Економска рецесија и успоравање раста доводе до смањења буџетских издвајања за одбрану, што може угрозити модернизацијске процесе и оперативну спремност.

Четврта посебна хипотеза:

Повећање буџетских прихода и унапређење структуре јавне потрошње непосредно утичу на могућност државе да повећава издвајања за систем одбране.

Постављене хипотезе биће проверене анализом статистичких података, теоријских ставова и упоредних искустава различитих држава.

1.4. Методологија истраживања

У истраживању ће бити примењен комбиновани методолошки приступ који обухвата употребу основних, општих и посебних научних метода, са циљем свеобухватног сагледавања односа између привредног раста и финансирања система одбране.

Од основних метода сазнања биће примењене анализа, синтеза, дедукција, индукција и генерализација. Методом анализе разложиће се сложени односи између економских показатеља, јавних прихода и буџетских издвајања за одбрану. Метод синтезе омогућиће повезивање добијених резултата у јединствену и логички повезану целину. Дедуктивни приступ користиће се за извођење закључака из општих економских теорија, док ће индукција омогућити формулисање општих закључака на основу конкретних статистичких показатеља и емпиријских података.

Од општих научних метода посебно место заузима статистичка метода, која ће бити коришћена за анализу података о кретању БДП-а, јавних прихода и војних издвајања у одређеном временском периоду. Статистичка анализа омогућиће утврђивање трендова, динамике промена и степена повезаности између привредног раста и финансирања одбране.

У раду ће бити примењена и метода студије случаја, са посебним освртом на Републику Србију. Анализираће се конкретни периоди економског раста и кризе, како би се утврдило на који начин су економска кретања утицала на буџетска издвајања за систем одбране.

Теоријска основа истраживања засниваће се на анализи научне и стручне литературе из области макроекономије, јавних финансија, економике одбране и безбедносних студија. Поред литературе, користиће се и званични статистички подаци Републичког завода за статистику, Министарства финансија Републике Србије, Министарства одбране, као и подаци међународних институција.

1.5. Научна и друштвена оправданост истраживања

Научна оправданост истраживања произилази из потребе за детаљнијим проучавањем односа између економског развоја и финансирања система одбране. Иако су питања привредног раста и јавне потрошње често предмет економских анализа, однос између макроекономских кретања и војних издвајања захтева додатна теоријска и емпиријска

истраживања, посебно у условима савремених безбедносних изазова и глобалних економских промена.

Научни допринос рада огледа се у интеграцији економских и безбедносних аспеката анализе финансирања одбране. Истраживање ће омогућити боље разумевање утицаја привредног раста на одбрамбену политику и допринети развоју научних сазнања у области економике одбране и јавних финансија.

Друштвена оправданост истраживања огледа се у чињеници да стабилан и функционалан систем одбране представља један од кључних предуслова националне безбедности и политичке стабилности државе. Разумевање економских основа финансирања одбране може допринети ефикаснијем управљању јавним ресурсима и доношењу рационалних одлука у области буџетске политике.

Резултати истраживања могу бити од значаја за државне институције, доносиоце одлука, економске аналитичаре и стручњаке из области безбедности, јер пружају основу за квалитетније планирање и управљање финансијским ресурсима у систему одбране.

1.6. Структура рада

Рад је конципиран као целина која обухвата више међусобно повезаних поглавља.

Након уводног дела, у првом поглављу биће размотрене теоријске основе привредног раста, основни макроекономски концепти и значај бруто домаћег производа као показатеља економске снаге државе.

Друго поглавље посвећено је економици одбране и анализи система финансирања одбране. У овом делу биће обрађени појам и значај система одбране, структура војних расхода и улога државног буџета у финансирању одбрамбених потреба.

Треће поглавље анализира утицај привредног раста на јавну потрошњу и издвајања за систем одбране, са посебним освртом на однос БДП-а и војних расхода.

У четвртом поглављу биће представљена анализа финансирања система одбране у Републици Србији, уз приказ статистичких података, буџетских трендова и економских кретања.

Пето поглавље обухвата упоредну анализу модела финансирања одбране у различитим државама, са циљем идентификовања успешних пракси и могућности њихове примене у Србији.

У завршном делу рада биће представљене практичне препоруке за унапређење финансирања система одбране, као и закључна разматрања заснована на резултатима истраживања.

2. ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ ПРИВРЕДНОГ РАСТА

2.1. Појам и значај привредног раста

2.1.1. Појмовно одређење привредног раста

Привредни раст представља један од основних показатеља економског развоја и економске снаге државе. Најчешће се дефинише као повећање обима производње добара и услуга у одређеном временском периоду, а у пракси се мери стопом раста реалног бруто домаћег производа (БДП) (Blanchard, 2021). Поред укупног БДП-а, значајан показатељ представља и БДП по становнику, који омогућава процену економског напретка и животног стандарда становништва.

Привредни раст има велики значај за функционисање савремене државе јер омогућава повећање запослености, раст прихода становништва, јачање инвестиционе активности и повећање буџетских прихода. Раст економске активности ствара услове за развој јавних служби, изградњу инфраструктуре и финансирање стратешких државних функција, међу којима значајно место заузима и систем одбране.

У економској теорији развијени су различити приступи објашњењу привредног раста. Класичне теорије наглашавају улогу капитала, рада и продуктивности, док савремени приступи посебан значај придају технолошком напретку, иновацијама, образовању и развоју људског капитала (Carlin & Soskice, 2006). Данас се сматра да су знање и технолошки развој међу најважнијим покретачима дугорочног економског раста.

Поред економске, привредни раст има и важну фискалну димензију. Повећање производње и дохотка доводи до раста пореских прихода, чиме држава стиче веће могућности за финансирање јавне потрошње. На тај начин стварају се повољнији услови за издвајања у области образовања, здравства, инфраструктуре и одбране.

Значај привредног раста посебно долази до изражаја у условима савремених економских и безбедносних изазова. Државе које остварују стабилан раст лакше обезбеђују средства за модернизацију својих институција и развој стратешких капацитета. Насупрот томе, економске кризе и успоравање привредне активности често доводе до смањења јавних расхода и ограничења инвестиција.

У контексту овог рада, привредни раст представља један од кључних фактора који утичу на могућности финансирања система одбране. Виши ниво економске активности омогућава

веће буџетске капацитете и ствара предуслове за стабилно и дугорочно планирање издвајања за одбрану.

	2022.	2023.	2024.
Свет укупно	3,5	3,0	3,0
Развијене економије	2,7	1,5	1,4
САД	2,1	1,8	1,0
Евразона	3,5	0,9	1,5
Земље у успону	4,0	4,0	4,1
Кина	3,0	5,2	4,5
Русија	-2,1	1,5	1,3
Раст светске трговине, %	5,2	2,0	3,7

Табела 1: Међународно окружење – макроекономски показатељи – светски БДП израчунат према паритету куповне моћи.

Извор: International Monetary Fund, World Economic Outlook: Navigating Global Divergences, Washington, D.C 2023.

Анализа приказаних података показује да је након успоравања светске привреде током претходних криза дошло до постепене стабилизације економских токова. Земље у успону бележе више стопе привредног раста у односу на развијене економије, што указује на њихов већи потенцијал за повећање буџетских прихода и јавних инвестиција. Истовремено, успоравање привредног раста у развијеним економијама може утицати на ограниченији раст јавне потрошње и издвајања за поједине државне функције. Приказани показатељи потврђују да су економска кретања један од кључних фактора који одређују фискалне капацитете државе. Због тога анализа привредног раста представља важну основу за разумевање могућности финансирања система одбране и планирања дугорочних одбрамбених издвајања.

2.1.2. Основни фактори привредног раста

Привредни раст представља резултат деловања више међусобно повезаних фактора који утичу на повећање производње, продуктивности и укупне економске активности. Савремена економска теорија указује да економски развој не зависи од једног фактора, већ од комбинације капитала, рада, технолошког напретка, инвестиција и институционалног окружења (Carlin & Soskice, 2006).

Капитал представља један од основних покретача привредног раста. Улагања у производне капацитете, инфраструктуру, саобраћајну мрежу и савремену опрему омогућавају повећање продуктивности и ефикасније коришћење расположивих ресурса. Виши ниво инвестиција најчешће доводи до раста производње и јачања конкурентности националне привреде.

Поред капитала, значајну улогу има људски капитал. Образовање, стручност и оспособљеност радне снаге директно утичу на продуктивност и способност привреде да прихвати нове технологије. Савремене економије све више свој развој заснивају на знању, иновацијама и континуираном усавршавању људских ресурса (Blanchard, 2021).

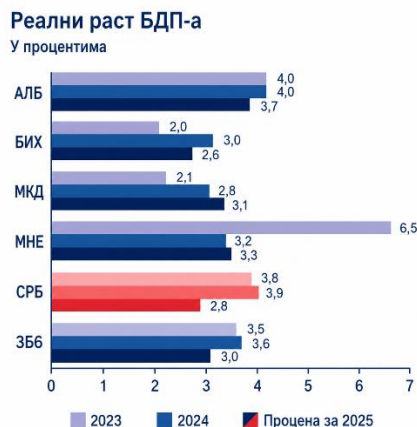
Технолошки напредак представља један од најзначајнијих фактора дугорочног привредног раста. Развој нових технологија, дигитализација и аутоматизација производних процеса омогућавају повећање ефикасности и смањење трошкова производње. Истовремено, технолошки развој има значајну улогу у модернизацији система одбране, који се све више ослања на савремене информационе и комуникационе технологије.

Важан фактор привредног раста представљају и инвестиције у истраживање и развој. Државе које подстичу иновације и научноистраживачке активности стварају услове за дугорочни економски напредак и већу конкурентност на међународном тржишту.

На економски раст значајно утичу и институционални фактори. Стабилан правни систем, ефикасне институције, предвидива економска политика и повољно пословно окружење подстичу инвестиције и стварају услове за одржив развој (Besley & Persson, 2013). Поред тога, отвореност према међународној трговини омогућава приступ новим тржиштима, технологијама и изворима капитала.

Макроекономска стабилност представља неопходан услов за континуиран привредни раст. Контролисана инфлација, стабилне јавне финансије и одржив ниво јавног дуга доприносе поверењу инвеститора и стварају повољније услове за економски развој.

У контексту овог рада, значај привредног раста огледа се у његовом директном утицају на фискалне капацитете државе. Раст економске активности повећава буџетске приходе и ствара могућност за већа издвајања за систем одбране, укључујући модернизацију, опремање и развој одбрамбених способности. Због тога се привредни раст може посматрати као један од основних предуслова дугорочно одрживог финансирања система одбране.

Слика 1: График реалног раста БДП-а у процентима.

Извор: World Bank, Western Balkans Regular Economic Report No. 28, Fall 2025: Towards Better Jobs, based on data from national statistical offices and World Bank estimates.

Анализа стопа реалног раста БДП-а показује да се економска активност током посматраног периода кретала под утицајем различитих домаћих и међународних фактора. Периоди виших стопа раста стварају повољније услове за повећање јавних прихода и јачање фискалних капацитета државе, док успоравање привредне активности може ограничити могућности финансирања јавне потрошње. Посматрано са аспекта система одбране, стабилан привредни раст представља важан предуслов за континуирано планирање и реализацију буџетских издвајања. Због тога се кретање БДП-а може сматрати једним од кључних показатеља који утичу на могућности финансирања и развоја система одбране.

2.1.3. Макроекономски показатељи економског развоја

Макроекономски показатељи представљају основне инструменте за праћење стања и развоја националне економије. Њихова анализа омогућава процену економске снаге државе, нивоа привредне активности, стабилности јавних финансија и могућности финансирања јавних потреба. Због тога они имају значајну улогу у креирању економске политике и планирању буџетских расхода.

Најзначајнији макроекономски показатељ је бруто домаћи производ (БДП), који представља укупну вредност финалних добара и услуга произведених у једној држави током одређеног временског периода. Раст БДП-а указује на повећање економске активности, инвестиција и производње, док његов пад најчешће представља показатељ економског успоравања или

рецесије. Поред укупног БДП-а, важан показатељ је и БДП по становнику, који омогућава реалнију процену економске развијености и животног стандарда становништва.

Значајан индикатор економске стабилности представља стопа инфлације. Одржавање инфлације на умереном нивоу доприноси стабилности привредног амбијента и предвидивости економских кретања. Са друге стране, висока инфлација може умањити реалну вредност буџетских средстава и отежати планирање јавне потрошње.

Стопа запослености такође има важну улогу у процени економског развоја. Већи број запослених доприноси расту производње и повећању јавних прихода кроз порезе и доприносе. Истовремено, раст запослености најчешће прати ширење економске активности и јачање фискалних капацитета државе.

Међу важним макроекономским показатељима налазе се и јавни дуг, буџетски дефицит и буџетски суфицит. Ниво задужености државе утиче на могућност финансирања развојних пројеката и јавних функција. Висок јавни дуг и дуготрајни буџетски дефицити могу ограничити простор за нова улагања и повећати притисак на јавне финансије.

Спољнотрговинска размена и платни биланс представљају показатеље укључености државе у међународне економске токове. Раст извоза, прилив инвестиција и стабилан платни биланс позитивно утичу на привредни раст и јачање економске стабилности.

У контексту финансирања система одбране, макроекономски показатељи имају посебан значај јер непосредно утичу на расположиве буџетске ресурсе. Виши ниво БДП-а, стабилне јавне финансије и повољна економска кретања стварају услове за континуирано финансирање развоја и модернизације система одбране. Насупрот томе, економско успоравање, повећана задуженост и фискална нестабилност могу ограничити могућности државе да обезбеди потребна средства за дугорочни развој одбрамбених капацитета.

2.1.4. Разлика између привредног раста и економског развоја

Појмови привредни раст и економски развој често се користе као синоними, иако означавају различите процесе. Привредни раст представља повећање економске активности и најчешће се исказује кроз раст бруто домаћег производа. Он показује у којој мери је дошло до повећања производње добара и услуга у одређеном временском периоду.

Економски развој представља шири појам који, поред раста производње, обухвата промене у структури привреде, технолошки напредак, унапређење институција и побољшање животног стандарда становништва. Док привредни раст има пре свега квантитативни

карактер, економски развој подразумева и квалитативне промене које доприносе укупном напретку друштва (Todaro & Smith, 2020).

Високе стопе привредног раста не морају увек довести до економског развоја. Могуће је да држава бележи раст БДП-а, а да истовремено постоје изражене регионалне разлике, висока незапосленост или недовољно развијене институције. Због тога се економски развој не посматра искључиво кроз економске показатеље, већ и кроз квалитет живота, ниво образовања, здравствену заштиту и укупну друштвену стабилност.

Савремени концепт економског развоја посебан значај придаје знању, иновацијама, технолошком напретку и развоју људског капитала. Државе које континуирано улажу у образовање, истраживање и развој стварају услове за одржив економски напредак и већу конкурентност на међународном тржишту (Carlin & Soskice, 2006).

Разлика између привредног раста и економског развоја посебно је важна са аспекта система одбране. Привредни раст омогућава повећање буџетских прихода и већа издвајања за одбрану, док економски развој ствара услове за модернизацију одбрамбених капацитета, развој домаће одбрамбене индустрије, примену савремених технологија и јачање институционалних способности система одбране.

Стога се може закључити да привредни раст представља неопходан услов економског развоја, али да сам по себи није довољан за дугорочни напредак државе. За потребе овог рада посебно је значајно да стабилан привредни раст обезбеђује финансијску основу за функционисање система одбране, док економски развој доприноси његовој ефикасности, модернизацији и дугорочној одрживости.

2.2. Теорије привредног раста

2.2.1. Класичне теорије привредног раста

Класичне теорије привредног раста представљају основу за разумевање економског развоја и фактора који утичу на повећање производње и националног дохотка. Представници класичне економске школе сматрали су да привредни раст произилази из акумулације капитала, раста продуктивности рада и развоја трговине. Њихове идеје поставиле су темеље каснијим теоријама економског раста и развоја (Ricardo, 1817).

Посебан значај у класичној економској мисли има схватање да подела рада и специјализација повећавају продуктивност и ефикасност производње. Повећањем

производње и економске активности расту приходи становништва, предузећа и државе, што ствара услове за даљи економски напредак.

Класични економисти наглашавали су и значај акумулације капитала као покретача раста. Инвестиције у производне капацитете, инфраструктуру и трговину омогућавају повећање производње и стварање нове вредности. Истовремено, развој међународне трговине доприноси ефикаснијем коришћењу расположивих ресурса и јачању економске конкурентности држава.

Једно од важних питања којим су се бавили класични аутори односи се на ограниченост природних ресурса и могућност успоравања привредног раста у дугом року. Иако су каснији технолошки развој и индустријализација показали да се многе од тих препрека могу превазићи, класичне теорије су указале на значај рационалног коришћења ресурса и дугорочног економског планирања.

Основни допринос класичних теорија огледа се у томе што су привредни раст довеле у везу са производњом, радом, капиталом и тржишним механизмима. Иако нису у потпуности објасниле улогу технолошког напретка и иновација, ове теорије су поставиле темеље за развој савремених модела економског раста.

Са аспекта теме овог рада, класичне теорије указују на директну повезаност економске снаге државе и њене способности да финансира јавне потребе. Раст производње, прихода и економске активности повећава фискалне капацитете државе и омогућава већа издвајања за систем одбране. На тај начин економски раст представља један од основних предуслова за стабилно и одрживо финансирање одбрамбених функција државе.

2.2.2. Неокласични модел привредног раста

Неокласични модел привредног раста представља један од најзначајнијих оквира у савременој макроекономији, који објашњава дугорочни економски раст кроз акумулацију капитала, раст радне снаге и технолошки напредак. Према овом приступу, производња зависи од расположивог капитала и рада, али се временом јављају опадајући приноси капитала, што значи да његов даљи допринос расту постаје све мањи (Solow, 1956).

Због тога се технолошки напредак посматра као кључни фактор дугорочног раста, јер омогућава повећање продуктивности и ефикасније коришћење расположивих ресурса. На овај начин се објашњава зашто економије не могу дугорочно расти искључиво на основу повећања инвестиција у капитал, већ су им потребне иновације и технолошки развој.

Један од важних доприноса неокласичног модела је концепт конвергенције, према којем мање развијене економије могу остварити бржи раст уколико усвајају постојеће технологије и повећавају инвестиције. Међутим, брзина приближавања развијеним економијама зависи од квалитета институција, нивоа образовања и инвестиционе климе.

Неокласични модел посебно наглашава значај штедње и инвестиција као основних покретача економског раста. Виши ниво штедње омогућава већи обим инвестиција, што доприноси повећању производних капацитета и економске активности.

Са аспекта теме овог рада, значај неокласичног модела огледа се у чињеници да економски раст, заснован на повећању продуктивности и технолошком напретку, директно утиче на раст бруто домаћег производа и фискалних прихода државе. То ствара услове за стабилније и одрживије финансирање система одбране, као и за постепену модернизацију војних капацитета.

Ограничење овог модела огледа се у томе што технолошки напредак посматра као спољни фактор, без детаљног објашњења његовог настанка, што је касније допринело развоју ендогених теорија раста.

2.2.3. Кејнзијански приступ привредном расту

Кејнзијански приступ привредном расту заснива се на идеји активне улоге државе у регулисању економских токова, посебно у условима економских криза и недовољне агрегатне тражње (Keynes, 1936). За разлику од класичног приступа, који наглашава саморегулацију тржишта, ова теорија полази од става да тржиште не обезбеђује увек пуну запосленост и стабилан економски раст.

Према овом приступу, кључни покретач привредног раста је агрегатна тражња, која обухвата потрошњу, инвестиције и јавну потрошњу. У периодима рецесије долази до пада приватних инвестиција и потрошње, што доводи до успоравања економске активности, па држава интервенише повећањем јавне потрошње како би стабилизовала привреду.

Кејнзијанска теорија је посебно значајна за анализу финансирања система одбране, јер издвајања за одбрану представљају важан сегмент јавне потрошње. У том контексту, војни расходи могу деловати као инструмент економске политике, јер кроз јавне набавке, инвестиције у инфраструктуру и војну индустрију утичу на повећање производње и запослености.

Повећање издвајања за одбрану у одређеним економским условима може имати мултипликативне ефекте на привреду, нарочито кроз развој домаће индустрије и технолошких капацитета. Са друге стране, дугорочно неконтролисано повећање јавне потрошње може довести до раста буџетског дефицита и јавног дуга, што захтева фискалну дисциплину.

У контексту овог рада, кејнзијански приступ је значајан јер објашњава на који начин држава може користити буџетску политику, укључујући и издвајања за одбрану, као инструмент стабилизације економије у периодима успоравања привредног раста.

2.2.4. Савремене теорије ендогеног раста

Савремене теорије ендогеног раста развијене су као одговор на ограничења неокласичног модела, пре свега у објашњавању извора технолошког напретка (Romer, 1990). За разлику од ранијих приступа, ове теорије полазе од става да се технолошке промене, знање и иновације стварају унутар економског система, а не као спољни фактор.

Према овом приступу, кључни покретачи дугорочног раста су људски капитал, образовање и инвестиције у истраживање и развој. Знање се посматра као специфичан ресурс који се акумулира и директно утиче на продуктивност, конкурентност и способност привреде да генерише нове технологије (Lucas, 1988).

Ендогене теорије посебно наглашавају значај образовног система и научноистраживачког рада, јер они омогућавају стварање иновација и унапређење постојећих производних процеса. Државе које систематски улажу у ове области остварују стабилнији и дугорочно одржив економски раст.

Посебну улогу у овим теоријама имају институције, које кроз правну сигурност, стабилну економску политику и подстицајно окружење омогућавају развој иновација и инвестиција. Без адекватних институција, потенцијал за економски раст и технолошки напредак остаје ограничен.

Са аспекта система одбране, ендогени модел раста је посебно значајан јер модерни одбрамбени системи све више зависе од знања, високих технологија и квалификованог кадра. Развој кибер безбедности, информационих система и савремене војне опреме директно је повезан са улагањима у истраживање и људски капитал.

2.3. Бруто домаћи производ као показатељ економске снаге

2.3.1. Појам и структура БДП-а

Бруто домаћи производ (БДП) представља основни макроекономски показатељ који мери укупну вредност финалних добара и услуга произведених на територији једне државе у одређеном временском периоду. Он се најчешће користи као најважнији индикатор економске активности и економске снаге једне земље (Blanchard, 2021).

Значај БДП-а огледа се у томе што омогућава поређење економске развијености између држава, као и праћење динамике економског раста кроз време. Иако је један од најчешће коришћених показатеља, БДП не обухвата шири појам друштвеног благостања, већ искључиво економску производњу.

Са становишта структуре, БДП се састоји од четири основне компоненте: приватне потрошње, инвестиција, државне потрошње и нето извоза.

Приватна потрошња обухвата расходе домаћинстава за робе и услуге и представља највећи део укупне економске активности у већини земаља. Инвестиције се односе на улагања у капитал, опрему и инфраструктуру и имају кључну улогу у дугорочном економском расту, јер повећавају производне капацитете привреде.

Државна потрошња обухвата јавне расходе за различите намене, укључујући образовање, здравство, инфраструктуру и одбрану, и представља важан инструмент економске политике. Нето извоз, као разлика између извоза и увоза, показује степен отворености и конкурентности националне економије.

У контексту овог рада, посебно је значајна државна потрошња, јер управо из ње произилазе буџетска издвајања за систем одбране. Висина БДП-а директно утиче на фискални капацитет државе и могућност финансирања јавних функција, укључујући модернизацију и одржавање одбрамбеног система.

2.3.2. Методе обрачуна БДП-а

У макроекономији постоје три основна приступа обрачуна бруто домаћег производа: производни, доходни и расходни метод. Иако се разликују по начину посматрања економске активности, сви приступи у крајњем исходу воде истој укупној вредности БДП-а.

Производни метод заснива се на израчунавању додате вредности, односно разлике између укупне производње и међуфазне потрошње у свим секторима привреде. На тај начин се добија прецизан увид у допринос појединачних делатности укупној економској активности. Доходовни метод посматра БДП кроз расподелу доходака који настају у процесу производње. Он обухвата зараде запослених, профите предузећа, ренту и порезе на производњу умањене за субвенције, чиме се анализира начин расподеле економског резултата.

Расходни метод, који се најчешће користи у практичној анализи, заснива се на сабирању компоненти укупне тражње: приватне потрошње, инвестиција, државне потрошње и нето извоза. Овај приступ је посебно значајан за праћење економских циклуса и фискалне политике.

Са становишта овог рада, расходни метод има посебан значај јер издваја државну потрошњу као једну од кључних компоненти БДП-а. Управо кроз овај сегмент долази до изражаја утицај привредног раста на могућност финансирања система одбране.

2.3.3. Ограничења БДП-а као економског показатеља

Иако је БДП основни макроекономски показатељ, он има више значајних ограничења која утичу на његову способност да прикаже стварни ниво економског и друштвеног развоја. Најважније ограничење јесте то што БДП обухвата само тржишно мерљиве активности, док занемарује значајан део економских активности које се одвијају ван формалног тржишта, као што су кућни рад, неформална економија и добровољни рад. Додатно ограничење односи се на чињеницу да БДП не приказује расподелу дохотка. Због тога две земље са истим БДП-ом по становнику могу имати потпуно различит ниво социјалних неједнакости и различит квалитет живота становништва. БДП такође не узима у обзир негативне ефекте економског раста, као што су загађење животне средине, прекомерно коришћење природних ресурса и дугорочне еколошке последице. На тај начин, раст БДП-а не мора нужно значити и одржив развој. Поред економских и еколошких аспеката, БДП не обухвата ни нематеријалне компоненте благостања, као што су здравље, образовање, безбедност и квалитет живота. Због свих ових ограничења, БДП се у савременој економској анализи посматра као основни, али не и довољан показатељ економског и друштвеног развоја, па се често користи у комбинацији са другим индикаторима..

2.3.4. Утицај БДП-а на јавне финансије

Бруто домаћи производ представља основни макроекономски оквир у оквиру кога се одвијају све кључне економске активности једне државе. Његова величина директно утиче на фискалне капацитете државе, односно на способност јавног сектора да прикупља приходе и финансира јавне расходе. У том смислу, БДП се може посматрати као основни индикатор финансијске снаге државе и њене способности да одржава стабилан систем јавних финансија.

Порески приходи у великој мери зависе од нивоа економске активности која се одражава кроз БДП. Повећање производње, запослености и потрошње доводи до раста пореске основице, што омогућава веће буџетске приходе без повећања пореских стопа. Насупрот томе, пад економске активности у условима кризе смањује приходе државе и повећава ризик од буџетског дефицита и раста јавног дуга.

Због тога се БДП у пракси користи као кључна референтна величина за планирање јавне потрошње. Посебно је значајан у области фискалне политике, где се многе категорије расхода, укључујући и расходе за одбрану, исказују као проценат БДП-а. На тај начин омогућава се поређење између држава и праћење одрживости издвајања за безбедносни сектор.

У контексту теме овог рада, БДП има посебну улогу јер директно одређује простор за финансирање система одбране. Већи ниво економске активности омогућава стабилнија и предвидљивија издвајања за одбрамбене потребе, укључујући модернизацију, опремање и развој одбрамбених капацитета. Са друге стране, економске кризе и пад БДП-а ограничавају фискални простор и најчешће доводе до рестриктивнијих буџетских политика.

На тај начин БДП се не посматра само као показатељ економске снаге, већ и као кључни инструмент у планирању и одржавању дугорочне стабилности финансирања одбрамбеног система.

2.4. Економски циклуси и фискална стабилност

2.4.1. Фазе економских циклуса

Економски циклуси представљају периодична колебања у нивоу привредне активности која се кроз време смењују у облику експанзије, врхунца, рецесије и опоравка (Carlin & Soskice, 2006). Ова кретања су природна карактеристика тржишних економија и настају као

последица промена у агрегатној тражњи, инвестицијама, монетарним условима и спољнотрговинским токовима. Иако се интензитет и трајање циклуса разликују међу земљама, њихова појава је општа појава у савременим економијама.

У фази експанзије долази до раста бруто домаћег производа, повећања производње, запослености и инвестиционе активности. Побољшани економски услови доводе до раста буџетских прихода, што држави омогућава шири фискални простор. У таквим условима обично се повећавају и издвајања за јавне функције, укључујући сектор одбране, јер већи приходи омогућавају финансирање модернизације и развојних програма без нарушавања буџетске стабилности.

Фаза врхунца циклуса означава период у коме економија достиже највиши ниво активности. Производни капацитети су у великој мери искоришћени, а незапосленост је ниска. Ипак, у овој фази често долази до појаве инфлаторних притисака и неравнотежа у економији, посебно ако је раст заснован на прекомерној кредитној експанзији. Иако су буџетски приходи и даље високи, повећана неизвесност може утицати на опрезније планирање јавне потрошње.

Након врхунца наступа фаза рецесије, коју карактеришу пад производње, смањење инвестиција, раст незапослености и смањење потрошње. Последично долази и до пада буџетских прихода, што директно утиче на ограничење јавне потрошње. У оваквим условима државе се често суочавају са потребом редукције расхода и преусмеравања средстава ка приоритетним областима. Сектор одбране може бити изложен буџетским ограничењима, што се огледа у одлагању набавки, успоравању модернизације и смањењу инвестиција.

Фаза опоравка представља период постепеног враћања економије на путању раста. Повећавају се инвестиције, расте производња и стабилизује се запосленост. Поступно се опорављају и јавне финансије, што омогућава држави да поново проширује фискални простор и повећава издвајања за јавне функције. У овој фази долази и до постепеног јачања капацитета сектора одбране кроз стабилније и дугорочно планирање буџетских средстава. Савремене анализе економских циклуса указују да њихова динамика није само резултат тржишних кретања, већ и утицаја монетарне и фискалне политике. Кредитни услови, каматне стопе и државне интервенције могу ублажити или појачати интензитет циклуса. Са

становишта јавних финансија, стабилнији економски циклуси омогућавају предвидљивије планирање буџета и континуитет у финансирању стратешких сектора.

У контексту теме рада, економски циклуси имају директан утицај на финансирање система одбране. У фазама раста и опоравка ствара се већи фискални простор за улагања у одбрамбене капацитете, док у рецесионим периодима долази до ограничења и прилагођавања расхода. Због тога разумевање циклуса представља важан елемент у анализи одрживости дугорочног финансирања одбране.

2.4.2. Економске кризе и рецесије

Економске кризе и рецесије представљају фазе економских циклуса у којима долази до пада привредне активности, смањења производње, инвестиција и запослености. Њихов утицај је посебно значајан са становишта јавних финансија, јер директно утичу на смањење пореских прихода и повећање притиска на буџет. У таквим условима државе се суочавају са ограниченим фискалним простором и потребом редефинисања приоритета у јавној потрошњи.

У периоду рецесије смањује се економска активност, што доводи до пада прихода од пореза на доходак, добит и потрошњу. Истовремено, расту расходи везани за социјалну заштиту и подршку незапосленима. Ова комбинација смањених прихода и повећаних расхода најчешће доводи до буџетског дефицита и раста јавног дуга, што додатно ограничава могућност финансирања других јавних политика.

Са становишта система одбране, економске кризе имају директан утицај на обим расположивих средстава. У условима фискалне нестабилности државе често одлажу капиталне инвестиције, успоравају модернизацију и смањују расходе који нису приоритетни у кратком року. Иако се безбедносни сектор у многим случајевима третира као стратешки важан, он није у потпуности изузет од буџетских ограничења.

Тежи облици економских криза, који прерастају у дуготрајне падове економске активности, додатно продубљују фискалне проблеме. У таквим ситуацијама државе често примењују комбинацију задуживања и рестриктивних мера како би одржале стабилност јавних финансија. То доводи до прерасподеле буџетских приоритета, при чему се нагласак ставља на обавезне расходе и сервисирање дуга.

Историјски примери економских криза показују да њихов утицај није ограничен само на краткорочне поремећаје, већ да могу довести и до дугорочних промена у структури јавне

потрошње. У тим условима државе често мењају приступ фискалној политици и јачају улогу државне интервенције у економији како би ублажиле негативне ефекте пада привредне активности.

С друге стране, стабилан економски раст омогућава супротан ефекат – повећање пореске базе и већи фискални капацитет. То ствара простор за дугорочно планирање и одрживо финансирање јавних функција, укључујући и систем одбране. Управо зато се економска стабилност посматра као један од кључних предуслова безбедносне стабилности државе.

У контексту овог рада може се закључити да економске кризе и рецесије директно ограничавају могућност државе да одржи континуитет и ниво издвајања за одбрану, док периоди економског раста омогућавају њихово јачање и модернизацију. Однос између економских циклуса и финансирања одбране зато има изражену зависност од стања јавних финансија и укупне економске активности.

2.4.3. Утицај економских циклуса на буџетску политику

Економски циклуси имају директан утицај на обликовање буџетске политике савремених држава, јер одређују ниво јавних прихода, структуру расхода и простор за фискалне интервенције. Промене у економској активности кроз фазе раста, рецесије и кризе одражавају се на стабилност јавних финансија и способност државе да финансира своје функције, укључујући и систем одбране.

У фази економског раста долази до повећања запослености, производње и потрошње, што резултира ширењем пореске основе и растом буџетских прихода. У таквим условима државе располажу већим фискалним простором и могу да повећају дискреционе расходе, укључујући инвестиције у инфраструктуру, технологију и одбрамбени систем. Ова фаза омогућава и стабилније дугорочно планирање јавне потрошње.

Супротно томе, у периоду рецесије долази до пада економске активности, смањења прихода и раста буџетског дефицита. То условљава потребу за рестриктивнијом фискалном политиком и прерасподелом расположивих средстава. У таквим околностима приоритет добијају обавезни расходи и социјална заштита, док се дискрециони издаци често смањују или одлажу, што може утицати и на динамику финансирања одбране.

Посебно је важно да се буџетска политика посматра кроз призму стабилизационе функције државе. У пракси, државе покушавају да ублаже негативне ефекте економских циклуса кроз комбинацију аутоматских стабилизатора и дискреционих мера. Међутим, способност да се

води антициклична политика у великој мери зависи од нивоа економског развоја, институционалне стабилности и нивоа јавног дуга.

Јавни дуг у том контексту има кључну улогу, јер висок ниво задужености ограничава фискалну флексибилност у кризним периодима. Државе са ограниченим просторима за задуживање често су приморане на бржу фискалну консолидацију, што додатно сужава могућности за финансирање инвестиционих и одбрамбених пројеката.

У контексту система одбране, економски циклуси утичу не само на висину буџетских средстава, већ и на њихову структуру и приоритете. У периоду раста долази до јачања инвестиционих капацитета и модернизације, док у кризним условима долази до рационализације расхода и одлагања појединих пројеката. На тај начин одбрамбени буџет постаје једна од варијабилнијих ставки у укупној структури јавне потрошње.

Глобални економски шокови показују да спољни фактори могу брзо пренети нестабилност на националне буџете, што додатно отежава планирање дугорочних расхода. Због тога стабилност економског раста представља кључни предуслов не само фискалне одрживости, већ и континуитета финансирања стратешких сектора као што је одбрана.

2.4.4. Фискална стабилност и јавна потрошња

Фискална стабилност представља један од кључних предуслова одрживог економског развоја и ефикасног функционисања државе (Musgrave & Musgrave, 1986). Она подразумева способност државе да дугорочно финансира јавне расходе, редовно сервисира јавни дуг и истовремено очува макроекономску стабилност. У том контексту, фискална политика има централну улогу у усклађивању прихода и расхода, као и у креирању услова за стабилан привредни раст и функционисање јавних система, укључујући и одбрану и безбедност.

Фискална политика обухвата управљање јавним приходима, јавним расходима, буџетским дефицитом и јавним дугом. Њен основни задатак јесте обезбеђивање одрживости јавних финансија, односно спречавање дугорочних неравнотежа које могу угрозити економску стабилност. У том смислу, однос између прихода и расхода државе директно утиче на расположиви фискални простор за финансирање различитих јавних функција. Када су приходи стабилни и растући, држава има већу могућност да повећава јавна улагања, док у условима пада економске активности долази до ограничења и потребе за рационализацијом расхода.

Посебно важну улогу у фискалној стабилности имају буџетски дефицит и јавни дуг. Висок ниво дефицита и задужености смањује флексибилност државе у вођењу економске политике, јер већи део буџетских средстава одлази на отплату камата и главнице дуга. То може ограничити простор за развојне и инвестиционе расходе, као и за финансирање сектора од стратешког значаја. Са друге стране, контролисан ниво јавног дуга и одржив дефицит доприносе стабилности и повећавају поверење инвеститора и грађана.

Јавна потрошња представља важан инструмент фискалне политике и обухвата све расходе државе усмерене ка обезбеђивању јавних добара и услуга. Њена структура се током времена мења у зависности од економских услова и приоритета државе. У периодима економског раста већи део јавне потрошње може бити усмерен на инвестиције и развојне пројекте, док у кризним условима расте удео социјалних трансфера и обавезних расхода. Ове промене директно утичу на могућност финансирања других сектора, укључујући и безбедносни систем.

Са становишта економске политике, фискална стабилност се може посматрати и као баланс између развојне функције државе и потребе за макроекономском стабилизацијом. Одржива фискална позиција омогућава држави да у периоду економског раста повећава инвестиције, док у периоду кризе ублажи негативне ефекте кроз одговарајуће мере јавне потрошње. Истовремено, прекомерно задуживање или дуготрајни дефицити могу довести до фискалне неравнотеже и ограничити способност државе да реагује у кризним ситуацијама.

У контексту теме овог рада, фискална стабилност има посебан значај јер директно условљава обим и континуитет финансирања система одбране. Стабилне јавне финансије омогућавају континуирана улагања у модернизацију, опрему и инфраструктуру, док фискалне нестабилности доводе до смањења или одлагања таквих расхода. Стога се може закључити да је фискална стабилност један од кључних предуслова не само економске, већ и безбедносне одрживости државе.

3. ЕКОНОМИКА ОДБРАНЕ И ФИНАНСИРАЊЕ СИСТЕМА ОДБРАНЕ

3.1. Појам и значај система одбране

3.1.1. Систем одбране као елемент националне безбедности

Систем одбране представља један од кључних елемената система националне безбедности сваке државе. Његова основна улога је заштита суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка, као и очување безбедности грађана и институција (Закон о одбрани, 2007). У савременим условима сложених безбедносних изазова, систем одбране функционише као део ширег безбедносног оквира који обухвата више међусобно повезаних подсистема.

Систем националне безбедности Републике Србије чини јединствену целину коју, поред система одбране, чине и систем унутрашње безбедности и безбедносно-обавештајни систем (Влада Републике Србије, 2019). У оквиру такве структуре, систем одбране има задатак да обезбеди способност државе да реагује на спољне и унутрашње безбедносне изазове у различитим условима – у миру, ванредним ситуацијама и рату.

Савремена стратешка документа одбране систем одбране не посматрају искључиво кроз војну компоненту, већ као шири систем који укључује државне органе, институције, привредне субјекте и друге друштвене структуре (Влада Републике Србије, 2019). На тај начин систем одбране добија карактер свеобухватног друштвеног механизма чији је циљ заштита националних интереса.

У савременим безбедносним условима посебно се истиче концепт тоталне одбране, који подразумева интегрисано деловање војних и цивилних капацитета државе. Овај концепт се заснива на идеји да одбрана државе није искључиво задатак оружаних снага, већ целокупног друштва. Његова примена подразумева висок ниво координације институција, економије и друштва у целини, посебно у кризним ситуацијама.

Један од важних савремених аспеката система одбране јесте његова отпорност. Отпорност се односи на способност државе да одржи функционисање кључних институција, инфраструктуре и економских токова и у условима кризе. Она обухвата и способност брзог опоравка након поремећаја, што је посебно значајно у контексту савремених хибридних и асиметричних претњи.

Систем одбране има и значајну економску димензију. Ниво његове развијености и ефикасности у великој мери зависи од економске снаге државе, односно од висине и стабилности јавних финансија. Виши ниво економске активности омогућава већа буџетска издвајања за одбрану, модернизацију капацитета и развој одбрамбене инфраструктуре. Истовремено, стабилан систем одбране доприноси општем економском развоју кроз стварање безбедног окружења за инвестиције и привредне активности.

Историјски посматрано, ниво улагања у систем одбране често је био условљен економским могућностима државе. У периодима економских криза долазило је до смањења издвајања и успоравања модернизације, док су периоди стабилног раста омогућавали интензивнија улагања у развој одбрамбених капацитета. Ова повезаност указује на снажну међузависност између економије и одбране.

Поред војне компоненте, систем одбране обухвата и нормативни, институционални и функционални аспект. Нормативни оквир чине уставна и законска решења, стратегијска документа и подзаконски акти који уређују област одбране. Институционални аспект односи се на организацију и надлежности државних органа и субјеката система одбране, док функционални аспект подразумева конкретне активности усмерене на планирање, припрему и спровођење одбрамбених задатака.

У савременим условима глобалних безбедносних промена, систем одбране добија све значајнију улогу у очувању стабилности државе. Хибридне претње, енергетске кризе и геополитичке тензије захтевају флексибилне и интегрисане системе одбране који могу да одговоре на различите облике угрожавања. У том контексту, стабилан економски развој и одржива фискална политика представљају основне предуслове за дугорочно финансирање и јачање система одбране.

3.1.2. Структура система одбране

Структура система одбране представља организациони и функционални оквир у оквиру кога делују сви субјекти који учествују у заштити суверенитета, независности и територијалног интегритета државе. Она обухвата институције, органе и снаге које су међусобно повезане у јединствен систем усмерен ка очувању безбедности у различитим условима – од мира до ванредних ситуација и рата.

Систем одбране Републике Србије представља део ширег система националне безбедности и заснива се на принципу интегрисаног деловања државних и друштвених ресурса. У том

контексту, одбрана државе се не посматра искључиво као војна функција, већ као свеобухватан систем у коме учествују различити друштвени и институционални актери.

Структуру система одбране чине органи законодавне, извршне и управне власти, Војска Србије, цивилна одбрана, као и други државни органи, привредни субјекти и локалне самоуправе (Закон о одбрани, 2007). Овако широка структура омогућава мобилизацију укупних ресурса државе у функцији одбране и повећава отпорност система у кризним ситуацијама.

У оквиру државних институција посебно место имају Народна скупштина, председник Републике и Влада Републике Србије. Народна скупштина доноси законе и усваја буџет за одбрану, док председник Републике има улогу врховног команданта Војске Србије. Влада управља политиком одбране и обезбеђује услове за функционисање целокупног система.

Министарство одбране представља централни орган извршне власти у области одбране. Његова улога обухвата планирање, организацију, финансирање и координацију система одбране, као и повезивање војних и цивилних структура. У оквиру Министарства одбране организоване су различите организационе јединице задужене за кадровска, логистичка, финансијска и развојна питања.

Најзначајнији оперативни део система одбране представља Војска Србије. Она је организована као професионална оружана снага намењена одбрани земље, учешћу у мировним операцијама и подршци цивилним властима у ванредним ситуацијама. Њена организација заснива се на јединственом систему командовања и обухвата различите родове и службе, прилагођене савременим безбедносним изазовима.

Поред војне компоненте, значајну улогу има и цивилна одбрана. Њена функција огледа се у заштити становништва, материјалних добара и критичне инфраструктуре у условима рата, ванредних ситуација и природних катастрофа. Она обухвата и организацију континуитета рада државних институција у кризним условима.

Савремени систем одбране подразумева и значајну улогу привреде и одбрамбене индустрије. Развијена привредна структура омогућава производњу опреме, наоружања и логистичку подршку, што директно утиче на ниво самосталности и ефикасности система одбране. Истовремено, развој одбрамбене индустрије има и економски значај, јер доприноси запошљавању, технолошком развоју и извозној конкурентности.

У оквиру система одбране значајну улогу имају и безбедносно-обавештајне структуре које се баве прикупљањем, анализом и заштитом информација од значаја за безбедност државе. Ове структуре делују у циљу раног препознавања ризика и претњи и подршке доношењу одлука у области одбране.

Функционисање система одбране заснива се на основним принципима као што су законитост, јединство командовања, цивилна контрола оружаних снага, ефикасност и интероперабилност. Посебно је важан принцип цивилне контроле војске, који представља једно од основних обележја демократског уређења државе.

У савременим условима безбедносних изазова структура система одбране постаје све сложенија и захтева висок степен координације различитих институционалних и друштвених актера. Његова ефикасност не зависи искључиво од војних капацитета, већ и од економске стабилности, технолошког развоја и способности државе да обезбеди одрживо финансирање одбрамбених функција.

3.1.3. Улога државе у финансирању одбране

Финансирање одбране представља једну од основних функција савремене државе, јер је способност заштите територије, суверенитета и безбедности становништва предуслов стабилности политичког и економског система (Musgrave & Musgrave, 1989). Држава као носилац суверенитета има кључну улогу у обезбеђивању, расподели и контроли финансијских средстава намењених функционисању система одбране.

С обзиром на то да одбрана има карактер јавног добра, тржишни механизам није довољан за њено обезбеђивање. Безбедност користе сви грађани истовремено и не може се појединачно наплаћивати, па држава преузима одговорност за њено финансирање из јавних прихода, пре свега кроз буџет.

У пракси, држава финансира одбрану кроз више кључних области: одржавање оперативне способности оружаних снага, набавку и модернизацију наоружања и опреме, обуку и професионални развој кадра, као и развој инфраструктуре и логистичке подршке. На тај начин обезбеђује се континуитет функционисања система одбране у мирнодопским и кризним условима.

Обим издвајања за одбрану у великој мери зависи од економске снаге државе, нивоа бруто домаћег производа и укупне стабилности јавних финансија. У периодима економског раста

држава има већи фискални простор за повећање инвестиција у одбрамбени сектор, док у периодима кризе долази до ограничења и реструктурирања буџетских приоритета.

Планирање војних расхода није искључиво економско, већ и стратешко питање. Оно се заснива на процени безбедносног окружења, дефинисаним националним интересима и дугорочним развојним документима. На тај начин се одређује структура буџета за одбрану и приоритети у његовој употреби.

Поред директног финансирања војске, држава има значајну улогу у развоју одбрамбене индустрије. Развијена домаћа индустријска база смањује зависност од увоза, повећава ниво самодовољности и доприноси технолошком развоју привреде. Одбрамбена индустрија тако истовремено има и економску и безбедносну функцију.

Важан сегмент улоге државе односи се и на контролу трошења буџетских средстава. Савремени системи јавних финансија подразумевају транспарентност, ефикасност и одговорност у управљању средствима пореских обвезника. Због тога се примењују механизми буџетске контроле, ревизије и системског планирања расхода, како би се обезбедило рационално коришћење ресурса.

У условима криза, ратних опасности или ванредних ситуација, улога државе у финансирању одбране додатно се појачава. Тада долази до прерасподеле буџетских средстава и повећања издвајања за безбедносни сектор, али уз истовремено настојање да се очува макроекономска стабилност.

Посматрано у целини, улога државе у финансирању одбране није ограничена само на обезбеђивање средстава, већ обухвата и стратешко планирање, контролу и дугорочно усмеравање развоја система одбране. Ефикасност тог процеса директно зависи од економске снаге државе и стабилности јавних финансија, што показује да су економија и безбедност у тесној међусобној повезаности.

3.2. Економика одбране као научна дисциплина

3.2.1 Развој економике одбране

Економика одбране као научна дисциплина развијала се паралелно са развојем модерне државе, индустријализацијом и јачањем улоге војне моћи у међународним односима. Њен основни предмет проучавања односи се на начин на који држава прикупља, распоређује и

користи ограничене ресурсе у функцији одбране и безбедности, као и на ефекте тих издвајања на укупну економију (Benoit, 1973).

У раним фазама економске мисли, војни расходи су углавном посматрани као вид непродуктивне потрошње која не ствара директну економску вредност, али је неопходна за функционисање државе. Ипак, још у класичној економској теорији се препознаје да безбедност представља предуслов економског развоја, јер без стабилности нема ни тржишне активности ни инвестиција.

Значајнији развој економике одбране као посебне области почиње након Другог светског рата, а посебно током Хладног рата. Пораст војних издатака, трка у наоружању и потреба за рационалним коришћењем ограничених ресурса довели су до развоја првих систематских анализа односа између одбрамбене потрошње и економских перформанси државе. У том периоду јављају се и први модели који покушавају да објасне оптималан ниво војних расхода у односу на економске могућности.

Кејнзијански приступ имао је значајан утицај на развој ове области, јер је указао да државна потрошња, укључујући и војну, може имати стабилизациони ефекат у условима економске кризе. У том контексту, војни расходи су у одређеним историјским периодима посматрани и као инструмент подстицања тражње, запослености и индустријског развоја.

Током друге половине XX века економика одбране се додатно развија кроз емпиријска истраживања односа између војних издатака и економског раста. Резултати тих истраживања нису једнозначни. Док један део литературе указује на могуће позитивне ефекте војне потрошње кроз развој инфраструктуре, технологије и запослености, други део истиче да високи војни расходи могу истискивати приватне инвестиције и успоравати дугорочни раст (Benoit, 1978).

Савремени развој економике одбране проширује фокус са класичних питања војних буџета на шири спектар безбедносних изазова. Данас се анализирају и економски ефекти тероризма, сајбер безбедности, енергетске нестабилности, миграционих кретања и глобалних криза. На тај начин економика одбране постаје интердисциплинарна област која повезује економију, безбедносне студије и јавне финансије.

Посебно место у развоју ове дисциплине има концепт повезаности државе, војске и одбрамбене индустрије, који указује да војни сектор често има и шири економски значај. Историјски посматрано, бројне технологије развијене у војне сврхе касније су пронашле

примену у цивилној економији, што је додатно ојачало аргумент о економском значају одбрамбених улагања.

У савременим условима, економика одбране се ослања на системско планирање и рационално управљање ресурсима, како би се постигла равнотежа између безбедносних потреба и економске одрживости државе. Посебан акценат ставља се на ефикасност јавне потрошње и оптимизацију војних буџета у условима ограничених ресурса.

У контексту Републике Србије, развој економике одбране био је условљен транзиционим процесима, реформама јавних финансија и потребом модернизације система одбране. Тиме се постепено развија приступ који повезује стратегијске безбедносне циљеве са буџетским планирањем и економском одрживошћу, са циљем дугорочне стабилности система одбране.

3.2.2. Одбрамбена потрошња и економски развој

Однос између одбрамбене потрошње и економског развоја представља једно од кључних питања економике одбране, јер војни расходи истовремено могу имати и подстицајне и ограничавајуће ефекте на привреду. Њихов утицај се огледа кроз промене у агрегатној тражњи, инвестицијама, запослености, технолошком развоју и стабилности јавних финансија (Deger & Sen, 1995).

У економској теорији постоје два основна приступа овом питању. Према првом, који је ближи класичној и неокласичној школи, војна потрошња се посматра као непродуктивна, јер одвлачи ресурсе из сектора који директно стварају економски раст, попут образовања, инфраструктуре и приватних инвестиција. Са тог становишта, превелики војни расходи могу успорити дугорочни развој.

Други приступ, који се ослања на кејнзијанску теорију, наглашава да државна потрошња, укључујући и одбрамбену, може имати стабилизациони ефекат у условима економске кризе. Повећање војних расхода у таквим ситуацијама подстиче тражњу, индустријску производњу и запосленост, што може допринети краткорочном економском расту.

Емпиријска истраживања не дају једнозначан одговор о утицају војне потрошње на економију. У одређеним случајевима утврђена је позитивна веза између војних издатака и раста БДП-а, посебно у земљама у развоју, где војна потрошња може стимулисати индустријски развој и запошљавање. У другим истраживањима истиче се да високи војни расходи могу истискивати приватне инвестиције и смањивати дугорочни потенцијал раста.

Посебан значај у овој области има развој одбрамбене индустрије. Улагања у овај сектор могу имати шири економски ефекат, јер подстичу развој технологија, иновација и индустријских капацитета који се касније могу користити и у цивилној производњи. На тај начин одбрамбени сектор може постати извор технолошког напретка и индустријског развоја.

Одбрамбена потрошња такође утиче на макроекономску стабилност и инвестициону климу. Виши ниво безбедности и политичке стабилности ствара повољније услове за економске активности и привлачење инвестиција, док безбедносни ризици могу имати супротан ефекат.

С друге стране, прекомерно повећање војних расхода може довести до фискалних неравнотежа, раста јавног дуга и смањења простора за финансирање других јавних функција. У таквим условима долази и до ефекта потискивања приватних инвестиција, јер држава повећава задуживање или пореско оптерећење како би финансирала растуће расходе. Савремена истраживања указују да ефекти одбрамбене потрошње у великој мери зависе од структуре расхода и начина њихове употребе. Инвестиције у модернизацију, истраживање, развој и домаћу производњу углавном имају позитивније дугорочне ефекте од доминантно текућих и административних трошкова.

У случају Републике Србије, одбрамбена потрошња има специфичан значај због геополитичког положаја и политике војне неутралности. Улагања у модернизацију система одбране и развој домаће одбрамбене индустрије могу допринети не само јачању безбедносних капацитета, већ и индустријском и технолошком развоју.

Истовремено, ограничени буџетски ресурси захтевају рационалан приступ у планирању и реализацији војних расхода, како би се очувала макроекономска стабилност и обезбедила одрживост јавних финансија. Због тога се у савременој пракси тежи постизању баланса између безбедносних потреба и економских могућности државе.

3.2.3. Одбрана као јавно добро

Одбрана се у економској теорији посматра као јавно добро, јер њене користи уживају сви грађани једне државе без могућности искључења и без умањења доступности за друге кориснике. Због ових карактеристика тржишни механизам не може ефикасно да обезбеди њено финансирање и пружање, па држава преузима кључну улогу у њеној организацији и обезбеђивању (Blanchard, 2021).

Финансирање одбране се зато спроводи путем јавних прихода, пре свега пореза, и реализује кроз буџет државе. На тај начин држава обезбеђује средства за функционисање оружаних снага, набавку опреме, одржавање капацитета и спровођење свих активности неопходних за систем одбране.

Одбрана као јавно добро има значајан утицај на укупну економску стабилност и инвестиционо окружење. Безбедност представља основни предуслов за функционисање привреде, стабилност институција и дугорочни економски развој, јер смањује ризике и ствара предвидив оквир за економске активности.

3.2.4. Војна потрошња и економска стабилност

Војна потрошња представља значајан део јавне потрошње и има директан утицај на економску стабилност, фискалну позицију државе и укупне макроекономске токове. Под економском стабилношћу подразумева се одржив економски раст, стабилан ниво цена, уравнотежене јавне финансије и висок ниво запослености (Carlin & Soskice, 2006).

Утицај војне потрошње на економску стабилност није једнозначан и зависи од њеног обима, структуре и начина финансирања. У одређеним условима војни расходи могу допринети стабилизацији економије, док у другим могу створити додатне фискалне и макроекономске притиске.

Један од позитивних ефеката војне потрошње односи се на јачање безбедности и политичке стабилности, што представља предуслов економског развоја. Стабилно безбедносно окружење смањује ризике за инвеститоре, подстиче инвестиције и омогућава континуитет привредне активности.

Војна потрошња може имати и краткорочни стимулативни ефекат на економију кроз повећање агрегатне тражње и индустријске производње. Државна улагања у одбрамбени сектор, инфраструктуру и набавку опреме могу подстаћи запосленост и економску активност, посебно у периодима успореног раста.

Поред тога, војни сектор може допринети технолошком развоју и иновацијама. Резултати истраживања у области одбране често се касније примењују у цивилној индустрији, посебно у областима као што су електроника, телекомуникације и информационе технологије. На тај начин одбрамбена индустрија може имати и шири развојни ефекат.

Са друге стране, прекомерна војна потрошња може негативно утицати на економску стабилност. Уколико расходи за одбрану расту брже од буџетских прихода, долази до повећања дефицита и јавног дуга, што може угрозити дугорочну фискалну одрживост.

Такође, високи војни расходи могу довести до смањења средстава за друге јавне секторе као што су образовање, здравство и инфраструктура. Ова појава представља опортунитетни трошак који може успорити дугорочни економски развој.

У одређеним условима војна потрошња може допринети и инфлаторним притисцима, посебно ако се финансира прекомерним задуживањем. Повећање јавне потрошње у таквим околностима може довести до раста цена и нарушавања макроекономске равнотеже.

Укупни ефекат војне потрошње на економску стабилност зависи од њене структуре. Капитални расходи, који се односе на инвестиције у модернизацију и развој капацитета, обично имају повољније дугорочне ефекте у односу на текуће оперативне трошкове.

У условима ограничених буџетских ресурса, као што је случај у већини држава у развоју, неопходно је да се расходи за одбрану планирају у складу са реалним макроекономским могућностима, како би се очувала фискална и економска стабилност.

3.3. Буџетски систем и финансирање одбране

3.3.1. Државни буџет и јавни приходи

Државни буџет представља основни инструмент финансирања јавних функција и кључни механизам расподеле јавних прихода и расхода. Кроз буџет се планирају и утврђују приходи и расходи државе за одређени временски период, најчешће за једну буџетску годину (Закон о буџетском систему, (2009).

Основна улога буџета је да обезбеди финансијска средства за функционисање државе и спровођење јавних политика. То обухвата финансирање одбране и безбедности, здравства, образовања, социјалне заштите и других јавних потреба.

Јавни приходи представљају средства која држава прикупља ради финансирања својих функција. Највећи део ових прихода потиче од пореза, док се остали извори односе на доприносе, таксе, царине и приходе од државне имовине (Маџар, 2002).

Висина јавних прихода у великој мери зависи од економске снаге државе, нивоа привредне активности и ефикасности пореског система. Сходно томе, економски раст директно утиче на могућност финансирања јавних функција (Blanchard, 2021).

Финансирање система одбране врши се из државног буџета, у оквиру укупних јавних расхода. Средства за одбрану планирају се у складу са стратешким документима, законским оквиrom и проценом безбедносних потреба (Закон о одбрани, 2007).

Висина издвајања за одбрану зависи од економских могућности државе и приоритета јавне политике. Због ограничених ресурса, држава мора да усклади потребе система одбране са другим јавним секторима.

Буџет има и значајну макроекономску улогу, јер утиче на економски раст, запосленост и стабилност цена. Јавна потрошња може подстаћи економску активност, али истовремено, уколико је превисока, може довести до фискалних неравнотежа.

Одбрана као део јавне потрошње има специфичну улогу, јер обезбеђује безбедносну стабилност као предуслов функционисања државе и привреде. Због тога је важно да финансирање одбране буде одрживо и усклађено са укупном економском политиком.

Савремени системи јавних финансија посебну пажњу посвећују транспарентности и контроли буџетских средстава. Кроз законске механизме и финансијски надзор обезбеђује се ефикасно и одговорно коришћење јавних прихода.

3.3.2. Структура буџетских издвајања за одбрану

Буџетска издвајања за одбрану представљају део јавне потрошње који обезбеђује функционисање и развој система одбране. Њихова структура је унапред дефинисана потребама одржавања оперативних способности, модернизације опреме и реализације стратешких циљева државе (Закон о одбрани, 2007).

Највећи део војног буџета најчешће се односи на расходе за људске ресурсе. Они обухватају плате, накнаде, социјална давања и трошкове обуке припадника система одбране. Ова категорија има стабилан и континуиран карактер, јер је повезана са одржавањем кадровске структуре и професионализацијом војске (SIPRI, 2024).

Значајан део издатака чине оперативни трошкови, који омогућавају свакодневно функционисање система одбране. Они обухватају трошкове горива, одржавања технике, логистике, транспорта, комуникација и редовних активности јединица. Ниво ових расхода директно утиче на спремност и употребљивост војних капацитета.

Капитални расходи представљају дугорочно најважнији сегмент буџета одбране. Они се односе на набавку и модернизацију наоружања, развој инфраструктуре и улагања у

технолошки развој. Ова група расхода одређује будуће способности система одбране и његову прилагодљивост савременим безбедносним изазовима.

Структура буџетских издвајања зависи од безбедносног окружења, економских могућности и приоритета државе. У периоду појачаних ризика обично расте удео капиталних издатака, док у стабилнијим условима већи значај има рационализација текућих трошкова.

Укупна ефикасност војног буџета зависи од односа између персоналних, оперативних и капиталних расхода. Уравнотежена структура омогућава истовремено одржавање оперативне спремности и дугорочни развој способности система одбране.

3.3.3. Капитални и текући расходи у систему одбране

Расходи у систему одбране деле се на текуће и капиталне, у зависности од њихове намене и временског ефекта на функционисање система. Ова подела је важна за планирање војног буџета јер омогућава јасније усмеравање средстава и процену приоритета у финансирању одбране (Закон о буџетском систему, 2009).

Текући расходи обухватају трошкове неопходне за свакодневно функционисање система одбране. У ову групу спадају плате и накнаде запослених, трошкови исхране, горива, одржавања опреме, логистике, обуке и других редовних активности. Ови расходи имају континуиран карактер и представљају основ за одржавање оперативне спремности.

Капитални расходи односе се на дугорочна улагања у систем одбране. Они обухватају набавку и модернизацију наоружања и војне опреме, изградњу инфраструктуре, развој информационих система и улагања у истраживање и развој. Њихов ефекат се не види одмах, већ унапређује способности система одбране у дужем временском периоду.

Однос између текућих и капиталних расхода представља један од кључних показатеља ефикасности војног буџета. Превелики удео текућих расхода може ограничити модернизацију, док недовољна издвајања за текуће потребе могу утицати на оперативну спремност. Због тога је неопходно одржавати уравнотежену структуру расхода.

Савремени развој војних технологија повећава значај капиталних улагања, посебно у областима као што су дигитални системи, сајбер безбедност и савремена војна опрема. Ова улагања постају кључна за дугорочну способност и технолошку модернизацију система одбране.

У Републици Србији последњих година посебан нагласак ставља се на модернизацију и улагања у капиталне пројекте, уз истовремено одржавање стабилног финансирања текућих активности. Ефикасно управљање овим расходима захтева јасно планирање, дефинисање приоритета и контролу извршења буџета у складу са расположивим средствима.

3.3.4. Планирање и контрола војног буџета

Планирање и контрола војног буџета представљају основне елементе управљања финансијама у систему одбране, са циљем ефикасног и рационалног коришћења јавних средстава. Њихова улога је да обезбеде стабилно финансирање потреба одбране уз усклађивање са економским могућностима државе и утврђеним стратешким приоритетима. Планирање војног буџета заснива се на дугорочним и средњорочним планским документима који дефинишу циљеве и развојне правце система одбране. На основу њих се одређују потребе за финансирањем људских ресурса, опреме, инфраструктуре и других активности неопходних за функционисање система одбране.

Савремени приступ планирању подразумева примену програмског буџетирања, односно повезивање буџетских средстава са конкретним програмима и циљевима. На тај начин се омогућава јаснија расподела ресурса и боље праћење ефеката утрошених средстава (Министарство финансија Републике Србије, 2021).

Контрола војног буџета усмерена је на обезбеђивање законитог, наменског и ефикасног трошења средстава. Она обухвата различите нивое контроле, од интерних механизма унутар институција до спољне контроле и надзора над извршењем буџета.

Посебан значај у овом процесу има праћење реализације планираних активности и анализа одступања између плана и извршења. На тај начин се благовремено уочавају ризици у трошењу средстава и омогућава корекција финансијских планова.

Ефикасно планирање и контрола војног буџета директно утичу на стабилност финансирања система одбране и његову оперативну способност. Неадекватно планирање може довести до неравномерне расподеле средстава, док слаба контрола може резултирати нерационалним трошењем и одступањима од утврђених приоритета.

У Републици Србији планирање и контрола војног буџета заснивају се на важећем законском оквиру и савременим моделима управљања јавним финансијама, што омогућава повезивање финансијских ресурса са стратешким циљевима система одбране.

3.4. Савремени изазови финансирања одбране

3.4.1. Модернизација војске и технолошки развој

Модернизација оружаних снага представља континуиран процес унапређења организације, опреме, обуке и техничко-технолошких капацитета система одбране. Њен значај расте у условима савремених безбедносних изазова и брзог технолошког развоја, који мењају карактер оружаних сукоба и начина употребе војних снага (Влада Републике Србије, 2019). Технолошки развој у области одбране има снажан утицај на укупни развој државе. Војни сектор често покреће иновације које касније налазе примену у цивилној индустрији, посебно у областима информационих технологија, комуникација, ваздухопловства и аутоматизације (Hartley, 2011). На тај начин модернизација војске добија и шири економски значај.

Процес модернизације обухвата замену застарелих система савременим платформама, увођење дигиталних командно-информационих система, развој сајбер способности и примену напредних технологија. Савремене оружане снаге све више се заснивају на информационој повезаности, брзини одлучивања и прецизности деловања.

Поред војног значаја, модернизација има и директне економске ефекте. Улагања у одбрамбену индустрију подстичу развој домаће производње, повећање запослености и раст тражње за стручним кадром у техничким и инжењерским областима. Одбрамбена индустрија тако постаје један од фактора индустријског развоја.

Развој сопствених капацитета у области наоружања и војне опреме смањује зависност од увоза и може допринети јачању извозних потенцијала државе. У појединим земљама, развијена војна индустрија има значајну улогу у укупној економској активности и технолошком напретку.

Модернизација војске утиче и на образовни и научно-истраживачки систем. Потреба за стручним кадром подстиче развој техничких дисциплина, специјализованих обука и сарадње између образовних институција и индустрије. На тај начин се ствара основ за трансфер знања и иновација.

У безбедносном смислу, модернизација доприноси повећању одбрамбених способности и јачању фактора одвраћања. Савремене оружане снаге омогућавају ефикаснију заштиту

суверенитета и прилагођавање новим облицима претњи, као што су сајбер напади и хибридни облици ратовања.

У Републици Србији модернизација Војске Србије заснива се на унапређењу постојећих капацитета, набавци савремених система и развоју домаће одбрамбене индустрије. Посебан нагласак ставља се на интеграцију технолошких, индустријских и научних ресурса како би се обезбедила дугорочна одрживост и ефикасност система одбране).

3.4.2. Геополитички ризици и безбедносни изазови

Савремено међународно окружење карактеришу изражене геополитичке промене, растуће тензије између великих сила и појава нових облика угрожавања безбедности (Влада Републике Србије, 2019). Геополитички ризици представљају значајан фактор који утиче на обликовање националне безбедности и развој система одбране сваке државе. Они обухватају политичке, војне, економске и друге факторе који могу угрозити суверенитет, територијални интегритет и стабилност државе.

Након завршетка Хладног рата дошло је до значајних промена у структури међународног безбедносног система. Поред традиционалних војних претњи, све већи значај добијају тероризам, сајбер напади, миграционе кризе, енергетска несигурност и различити облици хибридног деловања. Због тога се безбедност више не посматра искључиво кроз војну димензију, већ обухвата и економске, информационе, технолошке и друштвене аспекте.

Геополитички положај Републике Србије има важну улогу у креирању њене безбедносне и одбрамбене политике. Србија се налази на простору Западног Балкана, региону који је током историје био изложен различитим политичким и безбедносним утицајима. Савремене промене у међународним односима, као и процеси европских и евроатлантских интеграција у окружењу, захтевају континуирано прилагођавање система одбране новим условима и ризицима.

Један од најзначајнијих безбедносних изазова данас представљају хибридне претње. Оне подразумевају комбиновану употребу војних и невојних средстава, укључујући информационе операције, сајбер нападе, економске притиске и политичко деловање, са циљем остваривања стратешких интереса без класичног оружаног сукоба (Влада Републике Србије, 2019). У таквим условима систем одбране мора бити способан да препозна и неутралише различите облике асиметричних претњи.

Савремени оружани сукоби показују да технолошки развој има све већи значај за војну ефикасност и националну безбедност. Употреба беспилотних летелица, сателитских система, сајбер капацитета и средстава електронског ратовања значајно мења начин вођења војних операција. Због тога бројне државе улажу у модернизацију својих оружаних снага и развој нових одбрамбених способности.

Посебан значај има и енергетска безбедност, која је постала један од кључних елемената националне безбедности. Поремећаји у снабдевању енергентима могу имати негативне последице по привреду, функционисање државних институција и финансирање система одбране. Из тог разлога државе настоје да обезбеде стабилне и разноврсне изворе снабдевања енергијом.

Поред спољних претњи, значајни су и унутрашњи безбедносни изазови који могу утицати на стабилност државе и њену способност реаговања у кризним ситуацијама. Међу њима се издвајају организовани криминал, екстремизам, корупција и неповољни демографски трендови. Њихово деловање може ослабити институционалне капацитете и негативно утицати на укупну безбедност друштва.

У условима све веће глобалне неизвесности, државе посебну пажњу посвећују развоју способности за брзо реаговање, модернизацији оружаних снага и јачању међународне сарадње. Сарадња кроз регионалне иницијативе и међународне безбедносне механизме доприноси размени искустава, унапређењу способности система одбране и јачању националне безбедности.

Савремени геополитички ризици и безбедносни изазови захтевају свеобухватан приступ планирању и развоју система одбране. Способност државе да се прилагоди променама у безбедносном окружењу представља један од кључних предуслова за очување стабилности, безбедности и националних интереса.

3.4.3. Инфлација и раст трошкова одбране

Инфлација представља један од најзначајнијих макроекономских фактора који утиче на финансирање система одбране и планирање војних расхода. Раст цена добара и услуга директно се одражава на трошкове набавке наоружања, војне опреме, енергената, логистике и одржавања оружаних снага. Због тога државе морају континуирано да прилагођавају буџетску политику како би очувале планирани ниво одбрамбених способности.

Трошкови одбране посебно су осетљиви на инфлаторне притиске јер значајан део војне опреме и технологије потиче са међународног тржишта. Савремени војни системи заснивају се на сложеним технологијама, специјализованим компонентама и дуготрајним развојним процесима, што додатно повећава њихову цену. Поред тога, глобални поремећаји у ланцима снабдевања, енергетске кризе и раст цена сировина могу значајно утицати на повећање издатака за одбрану.

Посебан проблем представља такозвана „одбрамбена инфлација“, односно појава да цене војне опреме и технологије расту брже од просечне стопе инфлације у привреди. Разлог за то лежи у високој технолошкој сложености савремених борбених система, ограниченом броју произвођача и сталној потреби за унапређењем војних способности.

Инфлација утиче и на текуће функционисање система одбране. Раст цена горива, електричне енергије, хране и других ресурса повећава трошкове обуке, транспорта и одржавања јединица. Истовремено, раст животних трошкова условљава потребу за повећањем издвајања за зараде и материјални положај припадника оружаних снага. Уколико се буџет за одбрану не усклађује са стопом инфлације, долази до смањења реалне вредности расположивих средстава, што може негативно утицати на оперативну спремност и развој одбрамбених капацитета.

Негативни ефекти инфлације посебно долазе до изражаја у процесу модернизације оружаних снага. У условима ограничених буџетских средстава државе су често приморане да дају предност текућим расходима у односу на капиталне инвестиције, што може довести до одлагања набавке нових система наоружања и успоравања технолошког развоја војске.

Један од начина ублажавања ових проблема јесте развој домаће одбрамбене индустрије. Јачање сопствених производних капацитета доприноси смањењу зависности од увоза, већој контроли трошкова и сигурнијем снабдевању оружаних снага неопходном опремом и средствима. Истовремено, развој одбрамбене индустрије може имати позитивне ефекте и на привредни раст и технолошки развој државе.

У условима глобалне економске нестабилности посебан значај добија дугорочно планирање и рационално управљање буџетским средствима. Примена система планирања, програмирања, буџетирања и извршења (ППБИ) омогућава ефикасније распоређивање ограничених ресурса, јасније дефинисање приоритета и већу контролу расхода. На тај начин

стварају се услови за очување стабилности система одбране и његов даљи развој упркос економским изазовима (Stiglitz, Fitoussi & Durand, 2018).

Може се закључити да инфлација представља важан фактор који директно утиче на висину и структуру одбрамбених расхода. Због тога је неопходно да државе приликом планирања буџета за одбрану узму у обзир инфлаторне ризике и обезбеде механизме који ће омогућити очување реалне вредности издвојених средстава).

3.4.4. Улога домаће наменске индустрије

Домаћа наменска индустрија представља један од кључних елемената система одбране и важан фактор економског и технолошког развоја државе. Њена основна улога огледа се у производњи наоружања, војне опреме и других средстава неопходних за функционисање оружаних снага, али и у развоју индустријских и научно-технолошких капацитета земље (Закон о производњи и промету наоружања и војне опреме, 2018).

Развијена одбрамбена индустрија омогућава држави већу самосталност у обезбеђивању потреба система одбране и смањује зависност од страних добављача. У условима међународних криза, поремећаја на тржишту или ограничења у снабдевању, сопствени производни капацитети могу значајно допринети очувању континуитета опремања и одржавања оружаних снага.

Поред безбедносног значаја, наменска индустрија има и важну економску улогу. Њен развој подстиче раст производње у металској, машинској, електронској, хемијској и информационо-технолошкој индустрији, док истовремено ствара услове за отварање нових радних места и јачање индустријске базе државе. Посебан значај огледа се у сарадњи великог броја предузећа, добављача и научноистраживачких институција, што доприноси ширем привредном развоју.

Савремена наменска индустрија све више се ослања на високотехнолошку производњу и примену иновација. Развој беспилотних система, комуникационих средстава, електронске опреме и софтверских решења захтева тесну сарадњу између индустрије, универзитета и научноистраживачких центара. Таква сарадња омогућава бржи технолошки развој и пренос знања између војног и цивилног сектора.

У Републици Србији наменска индустрија има дугу традицију и представља значајан ослонац развоја одбрамбених способности. Предузећа из овог сектора производе различите врсте муниције, артиљеријске системе, оклопна возила, ракетне системе и другу војну

опрему. Поред задовољавања потреба Војске Србије, значајан део производње намењен је извозу, што доприноси привредном расту и приливу девизних средстава.

Посебна предност домаће наменске индустрије огледа се у способности одржавања, ремонта и модернизације постојећих система наоружања и војне опреме. Овакви капацитети омогућавају брже реаговање на потребе оружаних снага, смањење трошкова одржавања и већу оперативну независност система одбране.

Ипак, развој наменске индустрије праћен је и одређеним изазовима. Међу најзначајнијим су потреба за модернизацијом производних капацитета, обезбеђивање инвестиција, конкуренција на међународном тржишту и зависност од увоза појединих компоненти и технологија. Због тога је неопходно континуирано улагање у истраживање и развој, унапређење производних процеса и образовање стручног кадра.

Важан фактор развоја представља и сарадња са иностраним партнерима кроз заједничке пројекте, трансфер технологија и размену стручних знања. Такви облици сарадње доприносе усвајању савремених технолошких стандарда, повећању конкурентности домаћих произвођача и јачању позиције на међународном тржишту.

На основу наведеног може се закључити да домаћа наменска индустрија има вишеструки значај за систем одбране и привредни развој државе. Њен даљи развој доприноси јачању одбрамбених способности, технолошком напретку и већој отпорности државе на савремене безбедносне и економске изазове.

4. УТИЦАЈ ПРИВРЕДНОГ РАСТА НА ФИНАНСИРАЊЕ СИСТЕМА ОДБРАНЕ

4.1. Повезаност привредног раста и војне потрошње

4.1.1. Економски капацитет и војни расходи

Економски капацитет државе представља један од основних предуслова за изградњу, развој и одржавање ефикасног система одбране. Војни расходи директно зависе од снаге националне економије, нивоа бруто домаћег производа (БДП), фискалне стабилности и способности државе да обезбеди довољне јавне приходе за финансирање одбрамбених потреба (Blanchard, 2021). У том смислу, економски развој и одбрамбене способности државе налазе се у тесној међусобној повезаности.

Још су класични економисти указивали на значај економске снаге за очување безбедности државе. Адам Смит је наглашавао да безбедност представља темељ стабилног економског развоја, јер без заштите државе није могуће обезбедити несметано функционисање привреде и институција (Smith, 1776). Савремени приступи безбедности полазе од тога да национална моћ произилази из комбинације економских, војних, политичких и технолошких фактора, који заједно одређују способност државе да штити своје интересе.

Висина војних расхода најчешће се анализира кроз њихово учешће у бруто домаћем производу (SIPRI, 2024). Државе са развијеном економијом и стабилним привредним растом имају веће могућности за улагање у модернизацију оружаних снага, набавку савременог наоружања, развој војне инфраструктуре и унапређење оперативних способности. Насупрот томе, земље са ограниченим економским ресурсима често су принуђене да расположива средства усмеравају на најнеопходније потребе, што може успорити процес модернизације и ограничити развој система одбране.

Економски капацитет не одређује само обим већ и структуру војних расхода. У условима стабилног економског раста државе могу већи део буџетских средстава усмеравати ка капиталним инвестицијама, истраживању и развоју и јачању домаће одбрамбене индустрије. Са друге стране, економски мање развијене државе највећи део издвајања усмеравају на текуће расходе, као што су плате, одржавање и логистичка подршка.

Поред величине БДП-а, значајан фактор представља и фискална стабилност државе. Висок јавни дуг, буџетски дефицит и инфлаторни притисци могу ограничити могућност повећања издвајања за одбрану и одложити реализацију важних инвестиционих пројеката (Carlin & Soskice, 2006). Због тога се у савременим системима одбране све већи значај придаје дугорочном планирању, рационалном управљању ресурсима и програмском буџетирању.

Савремени безбедносни изазови захтевају висок степен технолошке опремљености оружаних снага. Развој и примена беспилотних система, сајбер капацитета, сателитских технологија и система заснованих на вештачкој интелигенцији подразумевају значајна финансијска улагања и снажну индустријску основу. Управо због тога најразвијеније државе континуирано повећавају инвестиције у истраживање и развој у области одбране.

Иако се војни расходи често посматрају као буџетско оптерећење, они могу имати и позитивне ефекте на привредни развој. Улагања у сектор одбране подстичу развој нових технологија, повећање индустријске производње, раст запослености и јачање научноистраживачких капацитета (Benoit, 1978). Посебно важну улогу има одбрамбена индустрија, која у појединим државама представља значајан покретач технолошког напретка и извоза.

С друге стране, прекомерно повећање војних издатака може имати негативне последице уколико доведе до смањења инвестиција у друге важне секторе, као што су образовање, здравство и инфраструктура. Због тога је неопходно успоставити равнотежу између безбедносних потреба и економских могућности државе, како би се обезбедила дугорочна одрживост јавних финансија.

У Републици Србији издвајања за одбрану условљена су економским могућностима државе, али и потребом за очувањем и унапређењем одбрамбених способности. Последњих година приметно је повећање улагања у модернизацију наоружања и војне опреме, развој домаће наменске индустрије и јачање оперативних способности Војске Србије. Међутим, дугорочна одрживост ових издвајања зависиће пре свега од привредног раста, стабилности јавних финансија и способности државе да обезбеди континуирано финансирање система одбране.

На основу наведеног може се закључити да економски капацитет представља један од кључних фактора који одређује могућности финансирања и развоја система одбране. Стабилан привредни раст омогућава већа улагања у модернизацију, технолошки развој и

јачање одбрамбених способности, док економска нестабилност може ограничити способност државе да одговори на савремене безбедносне изазове.

4.1.2. Однос БДП-а и издвајања за одбрану

Бруто домаћи производ (БДП) представља један од најважнијих показатеља економске снаге државе и основу за планирање јавне потрошње, укључујући и издвајања за одбрану. Војни расходи се најчешће исказују као проценат БДП-а, што омогућава поређење издвајања различитих држава и процену њихове способности да финансирају систем одбране (SIPRI, 2024).

Однос између БДП-а и издвајања за одбрану показује у којој мери држава приоритет даје развоју одбрамбених способности. Већа издвајања омогућавају модернизацију наоружања и војне опреме, развој домаће одбрамбене индустрије, унапређење инфраструктуре и јачање оперативних способности оружаних снага. Са друге стране, недовољна издвајања могу ограничити могућност прилагођавања савременим безбедносним изазовима и успорити процес модернизације.

У савременим условима већина држава настоји да успостави равнотежу између економског развоја и потреба система одбране. Као један од најпознатијих стандарда издваја се препорука да се за одбрану издваја најмање 2% БДП-а, што је прихваћено у оквиру НАТО савеза као показатељ довољног нивоа улагања у одбрамбене способности. Ипак, стварни обим војних расхода зависи од специфичних околности сваке државе, укључујући геополитички положај, безбедносне ризике, економску развијеност и стратешке приоритете. Привредни раст омогућава повећање издвајања за одбрану без значајнијег нарушавања фискалне стабилности. У условима раста БДП-а државе располажу већим буџетским приходима, што омогућава већа улагања у модернизацију наоружања, развој нових технологија и јачање одбрамбених капацитета. Насупрот томе, периоди економске кризе и смањене привредне активности често доводе до успоравања инвестиција и одлагања појединих развојних пројеката у области одбране.

Поред утицаја који БДП има на висину војних расхода, поједини аутори указују и на повратни ефекат одбрамбених издвајања на привредни развој. Инвестиције у сектор одбране могу допринети развоју нових технологија, повећању индустријске производње и расту запослености, посебно у државама које поседују развијену наменску индустрију (Deger &

Sen, 1995). Због тога се однос између привредног раста и војних расхода често посматра као међусобно условљен процес.

У Републици Србији издвајања за одбрану последњих година показују тенденцију раста, што је повезано са потребом модернизације система одбране и јачања способности Војске Србије. Висина ових издвајања зависи од економских могућности државе и планира се у складу са расположивим буџетским средствима и приоритетима одбрамбене политике. Истовремено, одрживост финансирања система одбране условљена је стабилним привредним растом и одговорним управљањем јавним финансијама.

На основу наведеног може се закључити да постоји снажна повезаност између БДП-а и издвајања за одбрану. Економски раст ствара услове за већа улагања у систем одбране, док ефикасно коришћење одбрамбених ресурса може допринети ширем привредном и технолошком развоју државе.

4.1.3. Јавни приходи као основ финансирања одбране

Финансирање система одбране заснива се пре свега на јавним приходима које држава прикупља путем пореза, такси, царина и других буџетских извора. Јавни приходи представљају основни извор средстава за функционисање државних институција и реализацију јавних политика, укључујући и систем одбране (Закон о буџетском систему, 2009).

Систем одбране се финансира из државног буџета, који се формира на основу фискалне политике и укупних економских могућности државе (Закон о одбрани, 2007). Висина расположивих средстава за одбрану непосредно зависи од нивоа економске активности, ефикасности пореског система и способности државе да обезбеди стабилне и предвидиве јавне приходе.

Најзначајнији извори јавних прихода су порез на додату вредност (ПДВ), порез на доходак грађана и порез на добит правних лица. Раст привредне активности по правилу доводи до повећања буџетских прихода, што држави омогућава већа издвајања за финансирање система одбране. Насупрот томе, у условима економске кризе и пада привредне активности долази до смањења буџетских прихода, што може ограничити могућности финансирања одбрамбених потреба.

Стабилни јавни приходи представљају предуслов за дугорочно планирање и одрживост система одбране. Континуирано финансирање омогућава реализацију програма

модернизације, набавку савремене војне опреме, унапређење инфраструктуре и очување оперативних способности оружаних снага.

Поред буџетских извора, поједине државе настоје да део средстава обезбеде и кроз развој домаће одбрамбене индустрије, извоз производа наменске индустрије и сарадњу на међународним пројектима. Ови облици финансијске подршке не могу заменити буџетско финансирање, али могу допринети јачању економске основе система одбране и смањењу зависности од спољних извора снабдевања.

У Републици Србији систем одбране финансира се из буџета Републике Србије, у складу са законом о буџету и утврђеним приоритетима одбрамбене политике. Основни извор ових средстава чине јавни приходи, пре свега порески приходи, што потврђује директну повезаност економског развоја, фискалне стабилности и могућности финансирања одбране. На основу наведеног може се закључити да јавни приходи представљају темељ финансирања система одбране. Њихова висина и стабилност директно утичу на способност државе да обезбеди континуитет функционисања, модернизацију и даљи развој одбрамбених капацитета.

4.1.4. Фискални капацитет државе и безбедносна политика

Фискални капацитет државе представља способност државе да прикупља јавне приходе и обезбеди финансирање својих основних функција, укључујући и систем одбране. Он зависи од нивоа економске развијености, ефикасности пореског система, степена запослености и укупне стабилности јавних финансија (Besley & Persson, 2013).

Безбедносна и одбрамбена политика државе у великој мери условљена је расположивим фискалним ресурсима. Државе са снажним фискалним капацитетом имају веће могућности за финансирање модернизације оружаних снага, развој војне инфраструктуре и набавку савремене војне опреме. Насупрот томе, ограничени фискални ресурси могу успорити развој одбрамбених способности и отежати реализацију дугорочних стратешких циљева.

Значај фискалног капацитета посебно долази до изражаја у условима савремених безбедносних изазова. Развој нових технологија, јачање сајбер капацитета, модернизација наоружања и прилагођавање променама у безбедносном окружењу захтевају континуирана финансијска улагања. Због тога је неопходно обезбедити стабилан систем јавних финансија који може подржати дугорочни развој система одбране.

Између фискалне стабилности и способности финансирања одбране постоји непосредна повезаност. Висок јавни дуг, буџетски дефицит и макроекономска нестабилност могу ограничити могућност државе да повећава издвајања за одбрану или да реализује значајне инвестиционе пројекте (Carlin & Soskice, 2006). Због тога су одговорно управљање јавним финансијама, контрола расхода и дугорочно буџетско планирање важни предуслови за ефикасно функционисање система одбране.

Фискални капацитет државе добија посебан значај у условима економских криза и повећаних геополитичких ризика. Искуства након глобалне економске кризе из 2008. године показала су да су бројне државе биле приморане да преиспитају структуру јавне потрошње и прилагоде обим издвајања за одбрану расположивим финансијским могућностима.

У Републици Србији финансирање система одбране усклађује се са могућностима јавних финансија и општим економским кретањима. Последњих година приметан је раст издвајања за одбрану, пре свега у области модернизације наоружања и војне опреме, али се истовремено настоји очувати макроекономска стабилност и одрживост јавног дуга. Такав приступ указује на потребу успостављања равнотеже између захтева одбрамбене политике и реалних економских могућности државе.

На основу наведеног може се закључити да фискални капацитет представља један од кључних фактора успешног финансирања система одбране. Стабилни јавни приходи и одговорно управљање јавним финансијама омогућавају дугорочан развој одбрамбених способности и ефикасно прилагођавање савременим безбедносним изазовима.

4.2. Утицај економског раста на модернизацију одбране

4.2.1. Инвестиције у војну инфраструктуру

Инвестиције у војну инфраструктуру представљају један од најзначајнијих начина на који економски раст утиче на развој и модернизацију система одбране. Оне обухватају изградњу, реконструкцију и унапређење војних објеката, база, аеродрома, логистичких центара, складишних капацитета, као и комуникационих и командних система (SIPRI, 2024). Као капитална улагања, ове инвестиције имају дугорочан значај јер доприносе повећању функционалности, ефикасности и оперативних способности оружаних снага.

Ниво инвестиција у војну инфраструктуру у великој мери зависи од економских могућности државе. Стабилан привредни раст омогућава већа буџетска издвајања за капиталне пројекте,

док економска нестабилност и ограничени фискални ресурси често доводе до одлагања или смањења инфраструктурних инвестиција. Због тога се степен развијености војне инфраструктуре може посматрати као један од показатеља економске снаге и способности државе да дугорочно развија свој систем одбране.

Поред значаја за одбрамбене способности, инвестиције у војну инфраструктуру имају и шире економске ефекте. Реализација оваквих пројеката подстиче активности у грађевинском сектору, металској индустрији, саобраћају и другим привредним гранама. Истовремено, изградња и модернизација војних капацитета могу допринети развоју локалних заједница, посебно у мање развијеним регионима у којима се налазе војни објекти. Према кејнзијанском приступу, јавне инвестиције могу позитивно утицати на економску активност, повећање запослености и раст агрегатне тражње, што се односи и на инвестиције у одбрамбену инфраструктуру (Blanchard, 2021). На тај начин улагања у систем одбране не представљају само расход, већ могу имати и развојну економску функцију.

Савремени процеси модернизације показују да војна инфраструктура више није ограничена искључиво на физичке објекте. Развој дигиталне инфраструктуре, комуникационих мрежа, дата центара, сајбер капацитета и интегрисаних командно-информационих система постао је један од кључних предуслова за ефикасно функционисање савремених оружаних снага. Због тога државе све већи део инвестиција усмеравају ка технолошком унапређењу инфраструктурних капацитета и јачању отпорности система одбране на нове безбедносне изазове.

Може се закључити да инвестиције у војну инфраструктуру представљају важан сегмент модернизације система одбране и један од највидљивијих показатеља утицаја економског раста на развој одбрамбених способности државе. Њихов значај огледа се не само у јачању оперативних капацитета оружаних снага, већ и у позитивним ефектима које остварују на привредни и технолошки развој.

4.2.2. Набавка савремене војне опреме

Набавка савремене војне опреме представља један од најважнијих елемената модернизације система одбране. Она обухвата набавку наоружања, борбених возила, ваздухоплова, противваздухопловних система, радарске и електронске опреме, као и савремених комуникационих и информационих технологија (Влада Републике Србије, 2019). Степен

опремљености оружаних снага директно утиче на њихову способност да одговоре на савремене безбедносне изазове и извршавају постављене задатке.

Са економског аспекта, набавка војне опреме представља значајан део капиталних издатака у буџету за одбрану. Могућност реализације оваквих инвестиција у великој мери зависи од економске снаге државе, нивоа буџетских прихода и стабилности јавних финансија. Државе које остварују континуиран привредни раст располажу већим могућностима за улагање у модернизацију наоружања и технике, док економске кризе и фискална ограничења често доводе до одлагања или смањења планираних набавки.

Набавка савремене опреме не доприноси само јачању одбрамбених способности већ може имати и позитивне ефекте на привредни развој. Инвестиције у сектор одбране подстичу развој нових технологија, трансфер знања и унапређење производних капацитета, посебно када су повезане са учешћем домаће наменске индустрије (Deger & Sen, 1995). Истраживања указују да војна потрошња у одређеним условима може допринети технолошком напретку и јачању индустријске базе државе.

Модернизација војне опреме омогућава повећање оперативне ефикасности, поузданости и мобилности оружаних снага. Савремени системи обично поседују већи степен аутоматизације, боље комуникационе способности и већу прецизност, што утиче на укупну ефикасност извршавања војних задатака. Истовремено, новија средства често захтевају мање трошкове одржавања и имају дужи експлоатациони век у односу на застарелу технику. Ипак, висока цена савремених борбених система представља значајан изазов за многе државе. Због тога је неопходно дугорочно планирање набавки, пажљиво одређивање приоритета и обезбеђивање стабилних извора финансирања. У савременим условима све већи значај има и међународна сарадња, која може допринети повољнијим условима набавке, трансферу технологија и развоју домаћих капацитета.

На основу наведеног може се закључити да је набавка савремене војне опреме један од кључних показатеља модернизације система одбране и директан резултат економских могућности државе. Одржив привредни раст и стабилне јавне финансије представљају основне предуслове за континуирано унапређење техничке опремљености и оперативних способности оружаних снага.

4.2.3. Улагања у људске ресурсе

Људски ресурси представљају један од најважнијих елемената система одбране, јер успешност функционисања оружаних снага не зависи искључиво од савремене технике и наоружања, већ и од знања, вештина и способности људства које њима управља. Због тога се улагање у људске ресурсе сматра једним од основних предуслова за развој и модернизацију система одбране (Влада Републике Србије, 2019).

Развој људских ресурса обухвата образовање, војну обуку, специјалистичко усавршавање, стручно оспособљавање и континуирано професионално напредовање припадника оружаних снага. Квалитетно обучен кадар доприноси ефикаснијем коришћењу расположивих ресурса, бржем прилагођавању технолошким променама и успешнијем извршавању задатака у различитим безбедносним условима.

Ниво улагања у људске ресурсе у великој мери зависи од економских могућности државе. Стабилан привредни раст омогућава већа издвајања за образовање, обуку и усавршавање кадрова, као и за унапређење услова рада и професионалног развоја у систему одбране. На тај начин економски развој директно доприноси јачању кадровских капацитета и укупној ефикасности оружаних снага.

Према теорији људског капитала, улагање у образовање и обуку повећава продуктивност појединца и доприноси развоју организације у целини (Hanushek, 2013). У контексту система одбране, то се огледа у већој оперативној способности, ефикаснијем коришћењу савремене војне опреме и бољој спремности за извршавање сложених задатака.

Поред значаја за одбрану, инвестиције у људски капитал могу имати и шире друштвене и економске ефекте. Знања и вештине стечене током војне службе и професионалног усавршавања често су применљиве и у цивилном сектору, нарочито у областима логистике, инжењерства, информационих технологија и управљања сложеним системима. На тај начин улагања у људске ресурсе доприносе развоју укупног људског потенцијала државе.

Савремени трендови у области обуке подразумевају све већу примену дигиталних технологија, симулационих система и вештачке интелигенције. Ови инструменти омогућавају реалистичнију обуку, ефикасније стицање знања и смањење трошкова у односу на традиционалне облике обучавања. Истовремено, они захтевају континуирано усавршавање кадрова и додатна улагања у образовне и технолошке капацитете.

Може се закључити да су улагања у људске ресурсе један од кључних предуслова модернизације система одбране. Економски раст ствара услове за већа улагања у образовање и обуку, док квалитетан и стручно оспособљен кадар представља основу за ефикасно функционисање и даљи развој оружаних снага.

4.2.4. Развој војне технологије и дигитализација

Технолошки развој и дигитализација постају један од кључних елемената модернизације савремених оружаних снага. Овај процес обухвата увођење дигиталних комуникационих система, аутоматизованих командно-информационих структура, сајбер безбедносних капацитета, беспилотних система и интегрисаних информационих платформи које омогућавају повезано и брже деловање различитих делова система одбране (Romer, 1986). Са економског становишта, дигитализација одбране има значајан утицај на развој домаће технолошке базе, посебно у областима информационих технологија, телекомуникација, електронике и напредних софтверских решења. Улагања у ове области доприносе јачању иновативног потенцијала државе и развоју високотехнолошке индустрије.

Истраживања показују да војно-технолошке иновације често имају ефекте преливања (spillover) ка цивилном сектору, чиме се подстичу технолошки напредак, продуктивност и укупни економски развој. На тај начин инвестиције у дигитализацију одбране не утичу само на војне капацитете, већ и на шири економски и индустријски развој.

Дигитална трансформација омогућава и значајно унапређење ефикасности у управљању ресурсима у систему одбране. Примена савремених информационих система доприноси бржем доношењу одлука, бољој координацији јединица и смањењу оперативних трошкова, посебно у условима сложених и кризних ситуација.

У савременим безбедносним условима сајбер простор постаје равноправна оперативна димензија, поред копна, мора и ваздуха. То додатно повећава значај дигиталне трансформације, јер способност за деловање у сајбер домену постаје један од кључних фактора укупне одбрамбене способности државе.

Може се закључити да развој војне технологије и дигитализација представљају важан фактор модернизације система одбране, са значајним економским и безбедносним ефектима, како на војни сектор, тако и на целокупну привреду.

4.3. Утицај економских криза на систем одбране

4.3.1. Смањење буџетских прихода у условима кризе

Економске кризе имају директан утицај на фискални капацитет државе, пре свега кроз смањење буџетских прихода. До тога долази услед пада бруто домаћег производа, смањења индустријске производње, раста незапослености и смањене укупне потрошње. У таквим условима долази до сужења пореске основице, што се одражава на пад прихода од пореза на доходак, пореза на добит и пореза на потрошњу.

Истовремено, економска криза доводи до повећања социјалних и других обавеза државе, што додатно оптерећује јавне финансије. Због тога се држава налази у ситуацији у којој мора да врши прераспodelу ограничених средстава, при чему приоритет често добијају расходи социјалног и здравственог карактера, док се простор за финансирање других јавних политика, укључујући и систем одбране, смањује.

Са становишта макроекономске теорије, у условима кризе долази до пада агрегатне тражње, што захтева активну улогу државе у стабилизацији економије. Према кејнзијанском приступу, државна интервенција може ублажити негативне ефекте кризе, али ограничени буџетски приходи често условљавају избор приоритетних области потрошње, при чему се одлагање или смањење одређених расхода јавља као нужност (Blanchard, 2021).

У том контексту, финансирање система одбране постаје осетљиво на економске циклусе, јер се инвестициони и модернизациони пројекти често одлажу у корист краткорочне стабилизације јавних финансија. То може имати дугорочне последице на динамику развоја одбрамбених способности државе.

Може се закључити да економске кризе не утичу само на висину буџетских прихода, већ и на структуру јавне потрошње, при чему систем одбране у условима ограничених ресурса често долази у позицију флексибилног, али осетљивог буџетског сегмента.

4.3.2. Рестриктивна буџетска политика

Рестриктивна буџетска политика подразумева мере економске политике усмерене ка смањењу јавне потрошње и/или повећању пореског оптерећења, са основним циљем очувања фискалне стабилности и смањења буџетског дефицита. У пракси, ове мере најчешће доводе до редукције расположивих средстава за поједине јавне секторе, укључујући и систем одбране.

У сектору одбране рестриктивна буџетска политика се најчешће одражава кроз одлагање или смањење инвестиционих пројеката, ограничење набавки савремене опреме, рационализацију оперативних трошкова и смањење обима одређених активности. Ове мере су обично део ширих процеса фискалне консолидације, у оквиру којих држава настоји да стабилизује јавне финансије и контролише раст јавног дуга.

Иако краткорочно доприносе макроекономској стабилности, рестриктивне мере у области одбране могу имати негативне дугорочне последице. Смањење инвестиција у модернизацију и развој капацитета може довести до успоравања технолошког напретка, заостајања у опремљености и смањења оперативне спремности оружаних снага.

У литератури се истиче да нагле и обимне фискалне рестрикције могу негативно утицати на инвестициони циклус у секторима који зависе од државног финансирања, укључујући и одбрану, као и да могу успорити технолошки развој и модернизацију.

Може се закључити да рестриктивна буџетска политика представља неопходан инструмент фискалне стабилизације, али да њена примена у сектору одбране захтева пажљиво балансирање између краткорочних економских циљева и дугорочних безбедносних потреба државе.

4.3.3. Последице смањених издвајања за одбрану

Смањење издвајања за одбрану има вишеструке последице, како на оперативне способности оружаних снага, тако и на дугорочни развој целокупног система одбране (Deger & Sen, 1995). Пре свега, долази до успоравања процеса модернизације, одлагања набавке савремене војне опреме и смањења нивоа обучености и спремности јединица.

Поред тога, ограничена финансијска средства могу довести до застаревања постојеће војне технологије, што повећава трошкове одржавања и смањује ефикасност расположивих система. У таквим условима, уместо улагања у развој, већи део средстава се усмерава на одржавање постојећих капацитета, што додатно ограничава простор за модернизацију.

Са економског становишта, смањење издвајања за одбрану може негативно утицати и на домаћу одбрамбену индустрију, која у значајној мери зависи од државних наруџбина и инвестиција. То може довести до смањења производње, успоравања технолошког развоја и губитка стручних кадрова у сектору.

У литератури се истиче да дуготрајно смањење војних издвајања, посебно у условима појачаних безбедносних ризика, може ослабити укупну безбедносну позицију државе и повећати њену изложеност спољним претњама.

Може се закључити да смањење издвајања за одбрану не утиче само на краткорочне оперативне капацитете, већ има и дугорочне структурне последице по развој система одбране, индустријску базу и укупну безбедносну стабилност државе.

4.3.4. Одрживост система одбране у условима рецесије

Одрживост система одбране у условима рецесије зависи од способности државе да успостави равнотежу између ограничених фискалних ресурса и растућих безбедносних потреба. У таквим околностима посебно је важно ефикасно управљање расположивим средствима, јасно дефинисање приоритета у трошењу и дугорочно планирање развоја одбрамбених капацитета.

Један од кључних приступа очувању одрживости јесте флексибилно буџетирање, које омогућава прилагођавање нивоа издатака у складу са променама у економском циклусу. На тај начин систем одбране може да ублажи негативне ефекте рецесије, уз истовремено очување основних оперативних способности.

Поред тога, све већи значај добијају алтернативни модели финансирања, као што су јавно-приватна партнерства, рационализација постојећих капацитета и развој домаће наменске индустрије. Ови механизми могу допринети смањењу зависности од директног буџетског финансирања и повећању финансијске флексибилности система одбране.

Савремена теорија одбране наглашава да одрживост система не подразумева максимизацију потрошње, већ оптимизацију односа између расположивих ресурса и потребних одбрамбених способности (Deger & Sen, 1995). У том смислу, економска ограничења која настају у условима рецесије могу истовремено деловати као подстицај за већу ефикасност, рационализацију трошкова и спровођење структурних реформи у систему одбране.

Може се закључити да одрживост система одбране у периоду рецесије зависи од способности државе да прилагоди своју одбрамбену политику економским условима, уз очување кључних оперативних и стратешких капацитета.

5. АНАЛИЗА ФИНАНСИРАЊА СИСТЕМА ОДБРАНЕ У СРБИЈИ

5.1. Макроекономска кретања у Србији

5.1.1. Кретање БДП-а у периоду 2010–2025. Године

Бруто домаћи производ представља један од основних показатеља економског потенцијала државе и њеног фискалног капацитета (Blanchard, 2021). Раст БДП-а, по правилу, проширује простор за финансирање јавних функција, док периоди пада или успоравања привредне активности ограничавају могућности повећања јавних расхода.

Кретање реалног БДП-а Србије у периоду 2010–2025. године показује изражену цикличност. Након умереног раста у 2010. и 2011. години, у 2012. години забележен је пад привредне активности. Негативна стопа раста поново је забележена 2014. године, што је било повезано са слабљењем домаће привредне активности и последицама поплава. Након тога следи период постепеног убрзања раста, нарочито од 2016. до 2019. године (Републички завод за статистику Републике Србије, 2025).

Посебно се издваја 2020. година, када је услед пандемије COVID-19 дошло до пада БДП-а. Након тога уследио је снажан опоравак у 2021. години, када је реални раст достигао 7,5%. У 2022. години раст је успорен, а у 2023. и 2024. години привредна активност поново је повећана. Према званичним подацима, реални раст БДП-а износио је 3,8% у 2023. и 3,9% у 2024. години. За 2025. годину доступна је процена реалног раста од 2,0%, док ће коначни годишњи обрачун бити објављен у октобру 2026. године (Републички завод за статистику Републике Србије, 2025).

Година	Реални раст БДП-а
2010	0,7
2011	2,0
2012	-0,7
2013	2,9
2014	-1,6
2015	1,8

2016	3,3
2017	2,1
2018	4,5
2019	4,3
2020	-0,9
2021	7,5
2022	2,3
2023	3,8
2024	3,9
2025	2,0

Табела 2: Реални раст БДП-а Републике Србије, 2010-2025. године

Извор: Републички завод за статистику Републике Србије; World Bank; за 2025. годину РЗС – процена.

Подаци показују да се економски положај Србије значајно променио током посматраног периода. Од 2010. до 2015. године економски раст био је нестабилан, док је период 2016–2019. карактерисао знатно повољнији привредни амбијент. Након привременог пада у 2020. години, економија је поново ушла у фазу раста.

Са становишта финансирања система одбране, ова кретања су значајна јер се повећање војних издвајања лакше реализује у условима растућег БДП-а и стабилних јавних прихода. Међутим, анализа показује да раст БДП-а сам по себи није довољан да објасни кретање војних расхода. Одлуке о висини издвајања зависе и од фискалне политике, безбедносних приоритета и процене потреба система одбране.

Стога се може закључити да је економски раст у периоду 2016–2019. и нарочито након 2020. године створио повољнију основу за повећање издвајања за одбрану, али је њихов стварни раст био резултат комбинације економског опоравка и промене државних приоритета.

5.1.2. Јавне финансије и буџетска политика Србије

Јавне финансије представљају основни оквир унутар кога се одређује обим средстава доступних систему одбране. Најважнији елементи овог оквира су кретање јавних прихода, јавних расхода, буџетског резултата и јавног дуга (Musgrave & Musgrave, 1989).

Период 2010–2025. године може се поделити на две шире фазе. Прву, до 2014/2015. године, карактеришу релативно високи дефицити и раст јавног дуга. Другу фазу карактеришу фискална консолидација, смањење дефицита и постепено побољшање јавних финансија. Након пандемијске 2020. године дошло је до привременог погоршања фискалних показатеља услед повећане јавне потрошње, али је у наредним годинама поново успостављена већа фискална контрола.

Према подацима Међународног монетарног фонда, у 2024. години приходи опште државе износили су око 40,5% БДП-а, расходи око 42,4%, док је фискални дефицит износио око 2,0% БДП-а. За 2025. годину доступни су подаци и процене које указују на наставак контролисаног фискалног дефицита.

Управо ова промена представља један од битних услова за повећање издвајања за одбрану. У условима фискалне консолидације држава је била у могућности да постепено повећава капиталне расходе, укључујући и расходе намењене модернизацији система одбране.

Међутим, важно је нагласити да повећање војних издвајања није могуће посматрати изоловано од осталих јавних потреба. Средства за одбрану конкуришу са средствима намењеним образовању, здравству, социјалној заштити, инфраструктури и другим јавним функцијама. Због тога је финансирање одбране пре свега питање приоритизације у оквиру ограниченог фискалног простора.

5.1.3. Структура јавне потрошње

Структура јавне потрошње одређује простор за финансирање дугорочних инвестиционих пројеката. Текући расходи обезбеђују функционисање јавног сектора, док капитални расходи стварају услове за изградњу инфраструктуре и набавку опреме која производи ефекте у дужем временском периоду.

За систем одбране ова разлика има посебан значај. Расходи за зараде, одржавање, енергенте, обуку и редовно функционисање представљају неопходне расходе, али не доводе непосредно до повећања техничких и технолошких способности система. Насупрот томе, инвестициони расходи омогућавају набавку наоружања и војне опреме, изградњу инфраструктуре и развој нових способности (Deger & Sen, 1995).

У периоду 2010–2025. године може се уочити промена у структури приоритета. У првом делу периода ограничени фискални простор условљавао је доминацију текућих расхода и мањи простор за инвестиције. Након стабилизације јавних финансија, повећан је простор за капитална улагања, што се посебно одразило на систем одбране.

Међутим, повећање капиталних расхода не треба тумачити само као последицу раста БДП-а. Оно представља и последицу промене политике финансирања одбране, односно преласка са претежно одржавајућег приступа ка приступу који у већој мери наглашава модернизацију (Министарство одбране Републике Србије, 2024).

На тај начин структура јавне потрошње постаје један од показатеља квалитета финансирања одбране: није довољно посматрати само укупан износ издвајања, већ и њихову намену.

5.1.4. Фискална стабилност и јавни дуг

Кретање јавног дуга представља важан показатељ ограничења са којима се суочава фискална политика. Уколико јавни дуг расте брже од економске активности, повећава се део будућих прихода који мора бити усмерен на сервисирање јавних обавеза, чиме се смањује простор за друге јавне функције (Musgrave & Musgrave, 1989).

Званични подаци Министарства финансија показују да је јавни дуг Србије у периоду 2010–2015. године значајно повећан у односу на БДП. Након достизања 67,2% БДП-а у 2015. години, уследио је период постепеног смањивања удела јавног дуга. Пандемија је довела до привременог повећања удела дуга у БДП-у, након чега је поново успостављен силазни тренд. Удео јавног дуга износио је 52,4% БДП-а у 2022, 48,0% у 2023, 46,7% у 2024. и 44,4% у 2025. години.

Година	Јавни дуг (% БДП-а)
2010	37,9
2011	41,2
2012	50,8
2013	53,7
2014	63,4

2015	67,2
2016	65,2
2017	55,5
2018	51,4
2019	49,7
2020	54,4
2021	53,9
2022	52,4
2023	48,0
2024	46,7
2025	44,4

Табела 3: Јавни дуг Републике Србије, 2010-2025. године

Извор: Министарство финансија Републике Србије, Public Finance Bulletin.

Подаци показују да је највеће фискално ограничење за финансирање одбране постојало у средини посматраног периода, када је јавни дуг достигао највиши удео у БДП-у. Након 2015. године смањење јавног дуга у односу на БДП створило је повољнији фискални оквир за повећање јавних инвестиција.

Посебно је значајно што је у периоду 2021–2025. године раст војних расхода праћен истовременим смањењем удела јавног дуга у БДП-у. То указује да повећање издвајања за одбрану у овом периоду није било искључиво последица задуживања, већ је било подржано и побољшањем укупног фискалног капацитета државе.

5.2. Буџет Републике Србије за потребе одбране

5.2.1. Структура буџета Министарства одбране

Буџет Министарства одбране представља основни инструмент финансирања функционисања и развоја система одбране. Њиме се обезбеђују средства за зараде и друга примања, текуће функционисање, одржавање, обуку, инфраструктуру, набавку наоружања и војне опреме и друге активности система одбране (Министарство одбране Републике Србије, 2024).

У анализи периода 2010–2025. године могу се издвојити три основне групе расхода: персонални, оперативни и инвестициони расходи. Персонални расходи обезбеђују функционисање људског ресурса, оперативни расходи обезбеђују свакодневну борбену и неборбену употребу система, док инвестициони расходи омогућавају развој нових способности.

У првом делу посматраног периода структура расхода била је више усмерена на одржавање постојећег система. Ограничени фискални простор није омогућавао интензивне инвестиционе циклусе, што је утицало на динамику модернизације.

Након 2015. године постепено се повећава развојна компонента буџета. Ово је посебно изражено након 2020. године, када модернизација постаје један од најзначајнијих елемената политике финансирања система одбране.

Министарство одбране у својим извештајима о буџету наглашава развојну компоненту буџета и повезаност финансирања са опремањем Војске Србије, побољшањем материјалног положаја припадника система и унапређењем услова живота и рада.

Због тога се може закључити да је током периода 2010–2025. године дошло до промене карактера финансирања: од доминантно функционалног финансирања ка већем учешћу развојних и инвестиционих активности.

5.2.2. Кретање војних издвајања

За међународно и временски уједначено поређење најпогоднији су подаци SIPRI Military Expenditure Database. SIPRI војне расходе приказује у текућим и сталним ценама, као удео у БДП-у и као удео у државним расходима, што омогућава праћење и апсолутног и релативног значаја издвајања за одбрану. База садржи конзистентне временске серије до 2025. године (SIPRI, 2026).

Година	Војни расходи, сталне цене 2024. (млрд. USD)	Војни расходи (% БДП-а)
2010	1,257	2,00
2011	1,207	1,93
2012	1,182	1,92

2013	1,145	1,85
2014	1,148	1,87
2015	1,062	1,70
2016	1,203	1,86
2017	1,161	1,75
2018	1,398	2,02
2019	1,592	2,18
2020	1,676	2,30
2021	2,184	2,73
2022	1,762	2,17
2023	1,883	2,21
2024	2,404	2,67
2025	2,554	2,76

Табела 4: Војни расходи Републике Србије, 2010-2025. године

Извор: SIPRI Military Expenditure Database.

Табела показује да је у периоду 2010–2015. дошло до смањења војних расхода мерених у сталним ценама и до пада њиховог учешћа у БДП-у. Најнижи удео у посматраном периоду забележен је 2015. године, када је износио 1,70% БДП-а.

Од 2016. године започиње постепено повећање издвајања, а посебно снажан раст забележен је у периоду 2020–2021. У 2021. години војни расходи достигли су 2,73% БДП-а. Након привременог пада удела у 2022. години, уследио је нови раст, тако да су у 2024. години војни расходи достигли 2,67%, а у 2025. години 2,76% БДП-а.

Укупно посматрано, војни расходи у сталним ценама 2024. повећани су са 1,257 милијарди долара у 2010. години на 2,554 милијарде долара у 2025. години. То представља приближно двоструко повећање реалног нивоа војних расхода у односу на почетак посматраног периода (SIPRI, 2026).

Овај резултат указује да је у периоду 2010–2025. године дошло до суштинске промене у политици финансирања одбране. Док је у првој половини периода приоритет био очување функционисања система у условима ограничених ресурса, у другој половини периода све већи део расположивих средстава усмерава се ка развоју и модернизацији.

5.2.3. Учешће одбрамбених расхода у БДП-у

Учешће војних расхода у БДП-у представља један од најзначајнијих показатеља за оцену оптерећења националне економије трошковима одбране. Истовремено, овај показатељ омогућава да се раздвоји номинални раст расхода од стварног повећања приоритета који држава даје систему одбране (SIPRI, 2026).

У периоду 2010–2015. године учешће војних расхода у БДП-у смањено је са 2,00% на 1,70%. То значи да војни расходи нису пратили раст економске активности, односно да је БДП растао брже од издвајања за одбрану.

Након 2016. године ситуација се постепено мења. У 2018. години учешће прелази 2%, у 2019. години достиже 2,18%, а у 2020. години 2,30%. Највећи раст у оквиру овог дела периода забележен је 2021. године, када је учешће достигло 2,73%.

У 2022. години долази до привременог пада на 2,17%, али се након тога наставља раст, тако да је 2024. године забележено 2,67%, а 2025. године 2,76%.

Година	Војни расходи (% БДП-а)	Промена у односу на 2010.
2010	2,00	0,00 п.п.
2015	1,70	-0,30 п.п.
2020	2,30	+0,30 п.п.
2021	2,73	+0,73 п.п.
2022	2,17	+0,17 п.п.
2024	2,67	+0,67 п.п.
2025	2,76	+0,76 п.п.

Табела 5: Промена удела војних расхода у БДП-у у кључним годинама

Извор: SIPRI Military Expenditure Database.

Анализа показује да је до промене тренда дошло након 2015. године. Уместо релативног смањења издвајања, које је карактерисало први део периода, долази до њиховог постепеног повећања у односу на величину националне економије.

Посебно је значајно да је 2025. године учешће достигло 2,76% БДП-а, што је за 0,76 процентних поена више него 2010. године. На тај начин систем одбране је у завршном делу

посматраног периода добио већи релативни значај у структури јавне потрошње него на почетку периода.

5.2.4. Приоритети финансирања система одбране

Приоритети финансирања система одбране у периоду 2010–2025. године постепено су се мењали. У првој половини периода приоритет је био обезбеђивање основног функционисања система, исплата зарада, одржавање расположиве технике и очување оперативних способности.

Након 2015. године све већи значај добијају модернизација и опремање. Ова промена се може повезати са побољшањем фискалних услова, али и са проценом државе да постојећи ниво опремљености више није довољан за дугорочно одржавање одбрамбених способности (Министарство одбране Републике Србије, 2024).

У завршном делу периода приоритети финансирања обухватају:

- модернизацију наоружања и војне опреме;
- јачање ваздухопловства и противваздухопловне одбране;
- развој беспилотних и других савремених технолошких система;
- унапређење војне инфраструктуре;
- повећање материјалног положаја припадника Војске Србије;
- обуку и развој људских ресурса;
- развој домаће наменске индустрије;
- дигитализацију и унапређење командно-информационих система.

Министарство одбране је у презентацији буџета за 2024. годину посебно нагласило развојну компоненту буџета, што потврђује да се структура финансирања све више усмерава са самог одржавања система ка развоју његових способности.

Са економског становишта, ова промена има значај јер инвестиције у одбрану представљају дугорочне издатке који захтевају вишегодишње планирање. Због тога је њихова одрживост условљена стабилношћу јавних финансија. Уколико би дошло до значајног погоршања фискалне позиције државе, највећи ризик био би управо за капиталне и модернизационе пројекте, док би текући расходи били знатно теже смањиви (Musgrave & Musgrave, 1989).

5.3. Анализа односа привредног раста и војних издвајања

5.3.1. Статистичка анализа података

Основни циљ статистичке анализе јесте да се утврди да ли су промене у економској активности Србије биле праћене одговарајућим променама у војним издвајањима.

Година	Реални раст БДП-а (%)	Војни расходи (% БДП-а)	Јавни дуг (% БДП-а)
2010	0,7	2,00	37,9
2011	2,0	1,93	41,2
2012	-0,7	1,92	50,8
2013	2,9	1,85	53,7
2014	-1,6	1,87	63,4
2015	1,8	1,70	67,2
2016	3,3	1,86	65,2
2017	2,1	1,75	55,5
2018	4,5	2,02	51,4
2019	4,3	2,18	49,7
2020	-0,9	2,30	54,4
2021	7,5	2,73	53,9
2022	2,3	2,17	52,4
2023	3,8	2,21	48,0
2024	3,9	2,67	46,7
2025	2,0	2,76	44,4

Табела 6: Основни макроекономски и одбрамбени показатељи, 2010–2025. године

Извор: Републички завод за статистику Републике Србије; Министарство финансија Републике Србије; SIPRI Military Expenditure Database.

Табела показује да не постоји једноставан једносмеран однос између раста БДП-а и војних издвајања. У периоду 2010–2015. године, и поред појединих година раста БДП-а, војни расходи су имали тенденцију смањења у односу на величину економије. Ово указује да је у том периоду фискална политика имала већу улогу од самог економског раста.

После 2015. године однос се мења. Услед економског раста, фискалне консолидације и смањења удела јавног дуга у БДП-у створени су услови за повећање издвајања за одбрану. Истовремено, раст издвајања указује на промену приоритета државе, јер повећање војних расхода није било само последица повећања БДП-а.

Најизраженија промена видљива је у периоду 2020–2025. године. Упркос паду БДП-а у 2020. години, војни расходи су повећани на 2,30% БДП-а, док су у 2021. години, у условима снажног економског опоравка, достигли 2,73%. После краткотрајног пада у 2022. години, уследио је нови раст на 2,67% у 2024. и 2,76% у 2025. години. Ови резултати указују да је у завршном делу посматраног периода дошло до релативног јачања позиције система одбране у структури државних расхода.

5.3.2. Трендови односа БДП-а и војних издвајања

Анализа периода 2010–2025. године показује постојање три карактеристичне фазе. Прва фаза (2010–2015) обележена је ограниченим фискалним простором и релативним смањењем издвајања за одбрану. Удео војних расхода у БДП-у смањен је са 2,00% на 1,70%. Истовремено, јавни дуг повећан је са 37,9% на 67,2% БДП-а. Ова комбинација показује да држава није имала довољно простора за значајније повећање одбрамбених инвестиција.

Друга фаза (2016–2019) карактерише постепена фискална стабилизација и повећање војних издвајања. Удео расхода за одбрану повећан је са 1,86% у 2016. на 2,18% БДП-а у 2019. години, док је јавни дуг смањен са 65,2% на 49,7% БДП-а. Ово представља период у коме су се побољшање јавних финансија и повећање одбрамбених издвајања одвијали паралелно.

Трећа фаза (2020–2025) представља период највећег интензивирања финансирања одбране. Након пандемијског пада привреде, уследио је снажан раст БДП-а у 2021. години и наставак повећања војних расхода у наредним годинама. До 2025. године војни расходи достигли су 2,76% БДП-а, док је јавни дуг смањен на 44,4% БДП-а.

На основу тога може се закључити да је веза између економског раста и војних издвајања позитивна, али посредна. Економски раст ствара фискални простор, али тек политичка одлука о приоритетима одбране претвара тај простор у већа издвајања.

5.3.3. Анализа периода економског раста

У периоду 2016–2019. и нарочито у периоду након 2020. године, раст економске активности праћен је повећањем издвајања за систем одбране.

Ово се најјасније види поређењем 2015. и 2025. године. У 2015. години реални раст БДП-а износио је 1,8%, војни расходи су чинили 1,70% БДП-а, а јавни дуг 67,2% БДП-а. Десет година касније, у 2025. години, реални раст БДП-а процењен је на 2,0%, војни расходи су достигли 2,76% БДП-а, док је јавни дуг смањен на 44,4% БДП-а.

Из тога произилази да повећање војних издвајања није било условљено само растом БДП-а. Значајан фактор представљало је побољшање структуре јавних финансија и смањење терета јавног дуга. Истовремено, промењени су и приоритети финансирања система одбране, при чему су модернизација и опремање добили већи значај (Министарство одбране Републике Србије, 2024).

Позитиван економски циклус, дакле, није аутоматски довео до повећања војних издвајања, већ је створио предуслов за њихово повећање. Одлука о повећању издвајања донета је у условима у којима је држава проценила да постоји потреба за јачањем одбрамбених способности.

5.3.4. Анализа периода економске кризе

У периоду 2010–2015. године Србија се суочавала са последицама светске економске кризе и ограниченим фискалним простором. Реални раст БДП-а био је нестабилан, са негативним стопама у 2012. и 2014. години, док је јавни дуг значајно повећан.

У таквим условима финансирање система одбране било је превасходно усмерено на обезбеђивање континуитета функционисања. Ограничен инвестициони потенцијал значио је да су модернизациони пројекти морали бити пажљивије приоритизовани и реализовани у дужем периоду (Deger & Sen, 1995).

Посебан облик кризе представља 2020. година. За разлику од прве половине посматраног периода, када су економске тешкоће биле праћене нижим издвајањима за одбрану, током пандемије дошло је до другачијег приступа. Иако је БДП смањен за 0,9%, војни расходи су

достигли 2,30% БДП-а. То указује да је систем одбране у том периоду задржао релативно висок приоритет у расподели јавних средстава.

Овај пример показује да утицај кризе на финансирање одбране није механички. Економска криза може ограничити укупан фискални простор, али не мора нужно довести до смањења релативног значаја одбрамбених расхода. Уколико држава одбрану дефинише као висок приоритет, могуће је очувати или чак повећати њено учешће у БДП-у и у условима привредног успоравања.

6. УПОРЕДНА АНАЛИЗА МОДЕЛА ФИНАНСИРАЊА ОДБРАНЕ

6.1. Финансирање одбране у развијеним државама

6.1.1. Сједињене Америчке Државе

Сједињене Америчке Државе представљају највећу војну силу света и државу са највећим издвајањима за одбрану. Финансирање система одбране у САД заснива се на високом економском потенцијалу, развијеној индустријској бази и глобалним безбедносним интересима државе. Амерички систем одбране има кључну улогу у очувању националне безбедности, али и у заштити стратешких интереса на глобалном нивоу.

Након терористичких напада 11. септембра 2001. године дошло је до значајног повећања издвајања за одбрану и безбедност. Усвојене су нове стратегије националне безбедности које су обухватиле повећање војног буџета, модернизацију оружаних снага и интензивирање борбе против тероризма. У том периоду порасла су улагања у обавештајни сектор, противтерористичке операције, сајбер безбедност и развој савремених војних технологија. Национална одбрана у Сједињеним Америчким Државама посматра се као јавно добро, јер користи безбедности имају сви грађани, док је њено искључивање из коришћења практично немогуће. Због тога држава има централну улогу у организацији, финансирању и управљању системом одбране (Stiglitz & Bilmes, 2008).

Финансирање одбране у САД се превасходно реализује из федералног буџета. Средства се усмеравају на Министарство одбране (Department of Defense), војне операције, истраживање и развој, војну индустрију, обуку, логистику и одржавање инфраструктуре. Посебно значајан део издваја се за развој савремених борбених система, нуклеарних капацитета и високотехнолошког наоружања.

Амерички модел финансирања одбране карактерише висок удео инвестиционих расхода. Према подацима НАТО-а, структура расхода одбране САД у 2011. години била је следећа: персонални трошкови 41,4%, оперативни трошкови 31,0% и инвестиције 27,6% (НАТО, 2025).

Ова структура указује на изражену оријентацију ка модернизацији и технолошком развоју.

Висок ниво инвестиционих издатака омогућава континуирану модернизацију оружаних снага и очување технолошке предности. Посебан акценат ставља се на развој авијације, ракетних система, беспилотних летелица, сајбер одбране, вештачке интелигенције и свемирских капацитета.

6.1.2. Немачка

Немачка представља једну од водећих економских и политичких сила Европе, чији систем финансирања одбране има значајну улогу у оквиру НАТО савеза и европске безбедносне архитектуре. Након завршетка Хладног рата, дошло је до значајног смањења војних расхода и редукције бројности оружаних снага, али су савремени безбедносни изазови, пре свега рат у Украјини, терористичке претње и геополитичке тензије, довели до поновног раста издвајања за одбрану и убрзане модернизације Бундесвера (НАТО, 2025).

Финансирање система одбране у Немачкој заснива се превасходно на средствима федералног буџета. Савезна влада планира и усваја одбрамбене расходе у оквиру годишњег буџета, док је Министарство одбране задужено за њихову реализацију и контролу. Основни циљ финансијске политике у овој области јесте очување оперативне способности Бундесвера, модернизација војне опреме и јачање укупних безбедносних капацитета државе.

Последњих година Немачка бележи значајан раст војних издвајања. Према буџетским плановима, укупна средства за одбрану достижу ниво од око 82,7 милијарди евра, уз тенденцију даљег раста. Истовремено, повећава се и учешће одбрамбених расхода у БДП-у, што је последица и буџетских одлука и безбедносних обавеза у оквиру НАТО савеза.

Структура расхода одбране усмерена је пре свега на модернизацију оружаних снага, дигиталну трансформацију и развој нових технологија. Значајна средства улажу се у набавку савремених борбених система, унапређење кибер-безбедности, модернизацију ваздухопловства и копнених снага, као и у развој војне инфраструктуре и истраживачко-развојних капацитета.

Посебну улогу имају и специјални фондови намењени инфраструктурним и безбедносним инвестицијама, који омогућавају додатна улагања у транспортну, дигиталну и енергетску инфраструктуру. Ови фондови доприносе широј безбедносној стабилности и индиректно јачају одбрамбене капацитете државе. Поред тога, Немачка учествује у међународним

мисијама и програмима безбедносне помоћи партнерским државама, што представља важан сегмент њене спољне и безбедносне политике.

Истовремено, спроводи се политика фискалне консолидације и структурних реформи са циљем одржавања буџетске стабилности и дугорочне одрживости јавних финансија. Овај приступ подразумева ефикасније управљање јавним средствима и балансирање између безбедносних потреба и економских могућности, што представља основу савременог немачког модела финансирања одбране).

6.1.3. Француска

Француска представља једну од најзначајнијих војних сила Европе и државу са дугом традицијом самосталне одбрамбене политике. Као стална чланица Савета безбедности Уједињених нација и једна од кључних чланица НАТО савеза и Европске уније, Француска придаје велики значај финансирању система одбране, модернизацији оружаних снага и очувању стратешке аутономије.

Финансирање одбране заснива се на дугорочном планирању кроз Закон о војном програмирању (*Loi de Programmation Militaire – LPM*), којим се дефинишу приоритети развоја оружаних снага и буџетски оквир. Основни циљ француске одбрамбене политике јесте обезбеђивање способности оружаних снага за самостално деловање, учешће у међународним операцијама и реаговање на савремене безбедносне изазове.

Последњих година Француска постепено повећава војне расходе, пре свега као одговор на погоршање безбедносне ситуације у Европи, рат у Украјини и раст геополитичких тензија. Према актуелним плановима, расходи за одбрану настављају да расту у складу са вишегодишњим буџетским оквиром и стратешким циљевима државе.

Структура расхода усмерена је на модернизацију постојећих капацитета, јачање копнених снага и повећање залиха муниције, као и на развој савремених система наоружања. Посебан значај има развој нових одбрамбених програма, укључујући и пројекте модернизације тенковских система и војне опреме.

Иако Француска континуирано повећава издвајања за одбрану, она и даље остаје испод НАТО циљева у односу на БДП, али се сврстава међу европске државе са највећим апсолутним војним буџетом. То јој омогућава одржавање високог нивоа оперативних способности и континуирано улагање у модернизацију.

6.1.4. Кина

Кина данас представља једну од водећих војних и економских сила света, чији растући одбрамбени капацитети значајно утичу на глобалне безбедносне односе. Развој кинеских оружаних снага праћен је континуираним повећањем војних издвајања, модернизацијом војне индустрије и убрзаним технолошким напретком у областима као што су вештачка интелигенција, беспилотни системи, хиперсонично наоружање и нуклеарни капацитети.

Једна од основних карактеристика кинеског система финансирања одбране јесте ограничена транспарентност званичних података. Према званичним информацијама које је кинеска влада представила 2025. године, војни буџет износи око 245 милијарди долара, што представља раст у односу на претходну годину и приближно 1,5% БДП-а. Међутим, међународне процене указују да су реална издвајања значајно већа (CSIS, 2025).

Према проценама америчких институција, стварни кинески војни расходи могу бити знатно изнад званично приказаних вредности, што се објашњава постојањем ванбуџетских трошкова и специфичним моделом интеграције државе, војске и индустрије.

Посебност кинеског система огледа се у концепту цивилно-војне фузије, који омогућава да бројне компаније из области технологије, телекомуникација и индустрије учествују у развоју пројеката двоструке намене. На тај начин део трошкова војног развоја није директно видљив у класичном буџету одбране.

Кинеска војна модернизација усмерена је пре свега на јачање морнарице, ракетних снага, ваздухопловства и кибернетичких капацитета. Посебно се улаже у развој носача авиона, подморница, стелт авиона, хиперсоничних система и свемирских технологија, што указује на амбицију јачања глобалног војног утицаја.

Раст војних издвајања Кине уско је повезан са њеним геополитичким позиционирањем, посебно у Индо-пацифичком региону, као и са стратешким односом са Сједињеним Америчким Државама. Због тога се кинеска одбрамбена политика данас посматра као један од кључних фактора глобалне безбедносне динамике и савремене трке у наоружању.

6.2. Регионална упоредна анализа

6.2.1. Србија

Србија је у 2021. години издвојила за систем одбране око 1,009 милијарди америчких долара, што је представљало 1,66% бруто домаћег производа. Активни састав оружаних снага бројао је 24.984 припадника, док су просечни трошкови одбране по војнику износили 40.386 USD, а по становнику 115 USD (Михајловић, Пековић & Вељковић, 2023).

У поређењу са државама сличне величине у региону и са чланицама НАТО-а, Србија се налази испод просека када је реч о укупним издвајањима за одбрану, као и о трошковима по војнику и по становнику. Ово указује на ограниченији фискални капацитет у односу на развијеније системе одбране.

Структура расхода и даље је оптерећена високим уделом персоналних трошкова, што сужава простор за већа инвестициона улагања. Ипак, уочава се постепени тренд повећања издвајања за модернизацију наоружања, војне опреме и развој домаће одбрамбене индустрије.

Србија настоји да одржи војну неутралност, уз истовремено јачање сопствених одбрамбених капацитета у складу са безбедносним изазовима у региону. Укупно посматрано, издвајања за одбрану у проценту БДП-а приближна су регионалном просеку, али су номинални износи и инвестициони капацитети и даље знатно нижи у односу на развијеније државе.

Ограничени финансијски ресурси условљавају потребу за рационалним планирањем и ефикасним управљањем средствима у систему одбране.

6.2.2. Хрватска

Хрватска је у 2021. години за одбрану издвојила око 986 милиона USD, што је чинило 1,87% БДП-а. Активни састав оружаних снага износио је 15.200 припадника, док су трошкови по војнику били 64.868 USD, а по становнику 230 USD (Михајловић, Пековић & Вељковић, 2023).

У поређењу са Србијом, Хрватска има мањи број војника, али значајно већа издвајања по припаднику оружаних снага, што указује на виши ниво опремљености и већи степен модернизације система одбране. Као чланица НАТО-а, Хрватска је последњих година усмерила значајна средства на модернизацију оружаних снага, посебно у областима ваздухопловства и копнених јединица. Приоритети укључују набавку савремених борбених

авиона, модернизацију оклопних састава и унапређење интероперабилности са НАТО структурама. Иако су издвајања релативно стабилна, структура расхода и даље показује висок удео персоналних трошкова, што ограничава обим инвестиција у нову опрему и инфраструктуру. У том смислу, простор за модернизацију је делимично ограничен буџетском структуром, иако чланство у НАТО-у омогућава приступ заједничким безбедносним механизмима и стандардима.

6.2.3. Мађарска

Мађарска је у 2021. години издвојила 1,829 милијарди USD за систем одбране, што је представљало 1,33% БДП-а. Иако је проценат издвајања у односу на БДП релативно низак, укупни расходи и трошкови по војнику су значајни у регионалном поређењу (Михајловић, Пековић & Вељковић, 2023).

Активни састав оружаних снага бројао је 22.700 припадника, док су трошкови по војнику износили 80.573 USD, што указује на виши ниво финансијског улагања по припаднику у односу на Србију. Мађарска је последњих година спровела интензиван процес модернизације оружаних снага у оквиру програма „Zrínyi 2026“, чији је циљ повећање борбених способности и свеобухватна модернизација војне технике. Значајна средства уложена су у набавку оклопних возила, артиљеријских система, хеликоптера и савремене ваздухопловне опреме. У поређењу са Србијом, Мађарска има веће финансијске капацитете за развој система одбране, што се огледа у већим издвајањима по војнику и интензивнијем процесу модернизације. Чланство у НАТО-у и Европској унији додатно омогућава приступ савременим стандардима, технологијама и облицима војне сарадње.

6.2.4. Румунија

Румунија представља једну од водећих војних сила у региону по висини издвајања за одбрану. У 2021. години издвојила је око 5,498 милијарди USD, што је износило 2,38% БДП-а и представљало највиши проценат издвајања међу посматраним суседним државама. Активни састав оружаних снага бројао је 64.500 припадника, док су трошкови по војнику износили 85.240 USD, што указује на релативно висок ниво улагања у одбрамбени систем (Михајловић, Пековић & Вељковић, 2023). Висок ниво издвајања повезан је са геостратешким положајем Румуније и њеном улогом у источном крилу НАТО-а. Након погоршања безбедносне ситуације у региону Црног мора и рата у Украјини, Румунија је

додатно интензивирала улагања у модернизацију оружаних снага, посебно у области противваздухопловне одбране, авијације и копнених снага.

Последњих година реализоване су значајне набавке савремене војне опреме, укључујући системе ПВО, борбене авионе и модернизацију војне инфраструктуре. У поређењу са Србијом и осталим државама региона, Румунија располаже знатно већим финансијским и инвестиционим капацитетима, што омогућава бржи процес модернизације одбрамбених способности. Компаративно посматрано, Румунија има највећа укупна издвајања за одбрану у региону, као и највиши проценат БДП-а међу анализираним суседним државама, што доприноси јачању њене улоге у оквиру НАТО савеза и дугорочној модернизацији војног система.

6.3. Компаративна оцена модела финансирања одбране

6.3.1. Однос БДП-а и војних издвајања

Однос бруто домаћег производа и војних издвајања представља један од кључних показатеља способности државе да финансира и развија сопствени систем одбране. Висина средстава намењених одбрани зависи од економске снаге државе, али и од безбедносних, политичких и геостратешких околности.

У савременим условима већина европских држава настоји да одржи војне расходе на нивоу који обезбеђује функционалност оружаних снага, модернизацију опреме и испуњавање међународних обавеза. Према подацима SIPRI и НАТО, након 2020. године уочава се раст војних издвајања у Европи, што је повезано са погоршањем безбедносне ситуације и ратом у Украјини.

Већина чланица НАТО-а тежи циљу од 2% БДП-а за одбрану, док поједине државе, попут Пољске, Грчке и балтичких земаља, издвајају и значајно више. Развијене државе попут Сједињених Америчких Држава, Немачке и Француске имају знатно веће војне буџете, што им омогућава континуирана улагања у модернизацију, истраживање и развој и одржавање високе борбене готовости (НАТО, 2025).

Немачка је након 2022. године значајно повећала издвајања за одбрану и усмерила се ка дугорочном расту војног буџета, док Француска спроводи постепено повећање расхода кроз вишегодишње планове одбрамбеног програмирања. Ови примери указују на тренд јачања европских одбрамбених капацитета.

Република Србија у посматраном периоду бележи издвајања за одбрану на нивоу приближно 1,5% до 2% БДП-а. У поређењу са суседним државама и чланицама НАТО-а, Србија се налази око регионалног просека, али су апсолутни износи издвајања и трошкови по становнику и по војнику знатно нижи у односу на развијене европске државе. То указује да ограничени економски капацитети представљају важан фактор који утиче на обим модернизације и развоја система одбране.

Подаци о војним издвајањима по становнику показују значајне разлике међу државама Европе. Развијене државе издвајају вишеструко више средстава по становнику у односу на Србију и већину држава Западног Балкана, што директно утиче на ниво технолошке опремљености и капацитете оружаних снага.

Савремени трендови показују да се однос БДП-а и војних издвајања све више посматра и као показатељ укупне економске стабилности и способности државе да одговори на безбедносне изазове. Због тога оптималан баланс између економских могућности и војних потреба представља један од кључних предуслова дугорочне одрживости система одбране.

6.3.2. Ефикасност буџетске политике

Ефикасност буџетске политике у области одбране огледа се у способности државе да расположива финансијска средства распоређује на начин који обезбеђује стабилно функционисање, модернизацију и дугорочни развој система одбране. Поред укупне висине војног буџета, од кључног значаја је његова унутрашња структура, односно однос између персоналних трошкова, оперативних издатака и инвестиција (Министарство финансија Републике Србије, 2021).

У савременим системима одбране тежи се уравнотеженој структури расхода која омогућава истовремено финансирање људских ресурса, одржавање оперативних способности и континуирану модернизацију наоружања и војне опреме. Као оријентациони модел у теорији и пракси често се наводи структура у којој персонални расходи износе око 50%, оперативни трошкови око 30%, а инвестиције приближно 20% укупног буџета одбране (Михајловић, Пековић & Вељковић, 2023).

Међутим, у пракси велики број држава одступа од овог односа, најчешће због високог удела фиксних, односно персоналних расхода. Такав случај је присутан и у Републици Србији, где персонални расходи дуги низ година заузимају доминантно место у структури буџета

одбране. Последица тога је ограничен фискални простор за инвестиције у модернизацију и развој нових војних способности.

Развијене државе, попут Сједињених Америчких Држава, Француске и Немачке, ефикасност буџетске политике у одбрани унапређују кроз програмско буџетирање, дугорочно планирање и јасно дефинисање приоритетних области финансирања. Посебан акценат ставља се на улагања у савремене технологије, кибер безбедност, беспилотне системе, вештачку интелигенцију и модернизацију војне инфраструктуре. На тај начин се повећава ефикасност употребе буџетских средстава и обезбеђује дугорочна одрживост система одбране.

У Републици Србији у последњим годинама приметан је постепени раст инвестиционих издатака и улагања у модернизацију, што представља позитиван помак у односу на претходни период. Ипак, ограничене економске могућности и висок удео фиксних расхода и даље представљају значајно ограничење за потпуну ефикасност буџетске политике у области одбране.

6.3.3. Одрживост војне потрошње

Одрживост војне потрошње представља способност државе да дугорочно финансира систем одбране без угрожавања макроекономске стабилности и развоја других јавних сектора, као што су здравство, образовање и социјална заштита. Савремене државе се суочавају са изазовом да истовремено обезбеде адекватан ниво безбедности и очувају фискалну равнотежу (Deger & Sen, 1995).

Висина војних издвајања може имати двоструке ефекте. С једне стране, повећана војна потрошња може подстаћи развој домаће одбрамбене индустрије, технолошки напредак и запосленост. С друге стране, уколико није усклађена са економским капацитетима, може створити притисак на јавне финансије и ограничити простор за друге јавне политике. Због тога је кључно да војни расходи буду усклађени са дугорочним економским могућностима државе.

У развијеним државама војна потрошња се најчешће планира кроз вишегодишње програме и стратегије развоја одбране. Немачка и Француска спроводе дугорочне планове модернизације оружаних снага, при чему се значајна средства усмеравају на инфраструктуру, дигитализацију, истраживање и развој, као и на набавку савремених борбених система. Сједињене Америчке Државе, као држава са највећим војним буџетом,

одржавају висок ниво војне потрошње захваљујући снажној економској основи и развијеној одбрамбеној индустрији.

За Републику Србију одрживост војне потрошње пре свега зависи од динамике раста БДП-а, стабилности јавних финансија и способности државе да обезбеди континуитет финансирања кључних одбрамбених пројеката. Нагло повећање војних расхода без пратећег економског раста могло би негативно утицати на финансирање других јавних сектора.

Посебан значај за одрживост има и структура расхода. Државе које већи део буџета усмеравају на инвестиције и модернизацију имају боље услове за дугорочни развој одбрамбених капацитета. Насупрот томе, висок удео персоналних расхода може ограничити инвестициони потенцијал и успорити технолошку модернизацију.

У савременим условима безбедности одрживост војне потрошње подразумева и способност прилагођавања новим облицима претњи и технолошким променама. Због тога државе настоје да развијају флексибилне, технолошки напредне и економски одрживе системе одбране који могу ефикасно одговорити на савремене изазове.

6.3.4. Примена упоредних искустава у Србији

Упоредна анализа система финансирања одбране развијених држава и земаља региона омогућава сагледавање добрих пракси које се могу применити у систему одбране Републике Србије. Иако Србија располаже ограниченијим економским ресурсима у односу на већину држава Европске уније и НАТО-а, поједини модели планирања и управљања одбрамбеним ресурсима могу допринети унапређењу ефикасности националног система одбране.

Једно од најзначајнијих искустава развијених држава односи се на дугорочно планирање одбрамбених расхода. Немачка и Француска примењују вишегодишње планове развоја одбране, што омогућава већу предвидивост буџетске политике и стабилније финансирање модернизације оружаних снага. Примена сличног приступа у Србији допринела би бољем планирању инвестиција, набавки и развојних пројеката.

Такође, значајно искуство представља програмско буџетирање, које омогућава јасније повезивање циљева, активности и трошкова. На тај начин се повећава транспарентност и омогућава ефикаснија контрола употребе буџетских средстава, као и рационалније управљање одбрамбеним ресурсима.

Развијене државе посебну пажњу посвећују инвестицијама у истраживање и развој, савремене технологије и одбрамбену индустрију. Србија, као држава са развијеном

традицијом наменске индустрије, има потенцијал да кроз улагања у савремене технологије, беспилотне системе, кибер безбедност и домаћу производњу наоружања унапреди сопствене одбрамбене капацитете и повећа конкурентност на међународном тржишту.

Искуства држава региона указују и на значај уравнотежене структуре расхода. У том контексту, Србија би у наредном периоду требало да тежи постепеном јачању инвестиционе компоненте буџета одбране, уз рационализацију учешћа персоналних расхода, како би се обезбедио стабилнији дугорочни развој система одбране.

На крају, примена упоредних искустава подразумева њихово прилагођавање специфичним економским, политичким и безбедносним условима Републике Србије. Циљ није дословно преузимање страних модела, већ селективна примена решења која могу допринети ефикаснијем, одрживијем и савременијем систему финансирања одбране.

7. ПРАКТИЧНЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ И ПРЕПОРУКЕ

7.1. Стратешко планирање финансирања одбране

7.1.1. Дугорочни модели финансирања

Ефикасност буџетске политике у области одбране огледа се у способности државе да расположива финансијска средства распоређује на начин који обезбеђује стабилно функционисање, модернизацију и дугорочни развој система одбране. Поред висине војног буџета, од кључног значаја је и његова унутрашња структура, односно однос између персоналних расхода, оперативних издатака и инвестиција у опрему, инфраструктуру и развојне програме (Министарство финансија Републике Србије, 2021).

У савременим системима одбране тежи се уравнотеженој структури расхода која омогућава истовремено финансирање људских ресурса, одржавање оперативних способности и континуирану модернизацију (Михајловић, Пековић & Вељковић, 2023). У теоријским моделима често се као приближно оптимална структура наводи одређени однос између персоналних, оперативних и инвестиционих расхода, међутим у пракси велики број држава одступа од идеалних односа због високог удела фиксних трошкова, пре свега плата и социјалних давања.

Последица такве структуре је ограничен простор за инвестициона улагања, што утиче на спорију модернизацију наоружања и војне опреме. Иако је у одређеним периодима приметан пораст издвајања за опремање и развој, структура расхода и даље указује на изазов у погледу дугорочне оптимизације буџета.

Развијене државе настоје да повећају ефикасност буџетске политике применом програмског буџетирања, вишегодишњег планирања и јасно дефинисаних приоритета. Посебан акценат ставља се на инвестиције у савремене технологије, кибер безбедност, беспилотне системе, вештачку интелигенцију и модернизацију војне инфраструктуре.

У многим државама постоје институционални и стратешки оквири који омогућавају унапређење буџетског планирања у области одбране, али њихова примена често зависи од економских капацитета и структуре јавних расхода. Кључни изазов остаје постепено повећање инвестиционог дела буџета уз очување фискалне стабилности и функционалности система одбране.

7.1.2. Оптимизација буџетских расхода

Оптимизација буџетских расхода у систему одбране представља процес рационалног и ефикасног коришћења расположивих финансијских средстава са циљем постизања што већег нивоа оперативних способности и дугорочног развоја оружаних снага.

Основни циљ оптимизације јесте успостављање равнотеже између персоналних расхода, оперативних трошкова и инвестиција у модернизацију. Добро уравнотежена структура буџета омогућава истовремено одржавање текућег функционисања система одбране и стварање услова за његов развој (Закон о буџетском систему, 2009).

Један од најчешћих структурних изазова у финансирању одбране јесте висок удео персоналних расхода. У многим државама значајан део буџета одбране дугорочно се издваја за плате и друга лична примања, што ограничава простор за инвестиције и успорава модернизацију.

Развијене државе примењују различите приступе оптимизацији буџетских расхода, укључујући програмско буџетирање, дигитализацију процеса и сарадњу са приватним сектором. Ови приступи доприносе већој транспарентности, ефикасности и смањењу дугорочних трошкова.

У већини система одбране оптимизација се спроводи кроз реформе организационе структуре, унапређење планирања и постепено увођење савремених метода управљања јавним финансијама. Ипак, процес је често ограничен економским могућностима и високим уделом фиксних расхода.

7.2. Унапређење економске основе система одбране

7.2.1. Развој домаће наменске индустрије

Економска основа система одбране представља један од кључних фактора његове одрживости, функционалности и дугорочног развоја. Она обухвата финансијске, индустријске и технолошке капацитете државе који омогућавају реализацију одбрамбених способности.

Један од кључних елемената јачања економске основе јесте развој домаће наменске индустрије, која омогућава производњу наоружања, војне опреме и логистичких система у оквиру националне економије.

Развијена наменска индустрија повећава сигурност снабдевања, смањује зависност од увоза и доприноси технолошкој независности. Поред тога, она има и развојну улогу јер подстиче истраживање, иновације и сарадњу војног и цивилног сектора.

Савремени приступ све више се заснива на концепту двоструке намене технологија, где се резултати цивилних истраживања користе и у војне сврхе.

Развој наменске индустрије подразумева и сарадњу државе, научних институција и привреде, као и укључивање приватног сектора ради повећања ефикасности и иновација..

7.3. Отпорност система одбране на економске кризе

7.3.1. Управљање финансијским ризицима

Управљање финансијским ризицима представља један од кључних сегмената у обезбеђивању стабилности и одрживости финансирања система одбране (Carlin & Soskice, 2006). Оно обухвата систематичан процес идентификације, анализе, праћења и контроле свих фактора који могу негативно утицати на континуитет финансијских токова и способност државе да обезбеди потребна средства за функционисање и развој одбрамбеног система.

С обзиром да се систем одбране финансира из јавних средстава, он је директно изложен утицају макроекономских кретања. Инфлација, промене у економској активности, фискални дефицит и ниво јавне потрошње представљају факторе који могу значајно утицати на обим и структуру буџетских издвајања. Поред тога, у периодима економске нестабилности долази до промена у приоритетима државне политике, што се често одражава на редуковање или одлагање појединих расхода у области одбране.

Један од најосетљивијих ефеката економских криза јесте смањење инвестиционих издатака. Док се текући трошкови, као што су плате и одржавање система, у великој мери задржавају на стабилном нивоу, инвестициони део буџета често први трпи рестрикције. То може довести до успоравања процеса модернизације, продужења животног века постојећих система и смањења технолошке конкурентности одбрамбених капацитета.

Савремени приступ управљању финансијским ризицима подразумева увођење дугорочног и флексибилног планирања, које омогућава прилагођавање различитим сценаријима економског развоја. Посебан значај имају сценарио анализе, којима се процењују могући

ефекти различитих економских услова на одбрамбени буџет, као и стрес тестови који испитују отпорност финансијског система на кризне ситуације. На тај начин се повећава предвидивост и смањује ризик од наглих и непланираних поремећаја у финансирању.

7.3.2. Диверзификација извора финансирања

Диверзификација извора финансирања представља важан механизам за јачање финансијске стабилности и смањење зависности система одбране од искључиво једног извора прихода. У традиционалним моделима финансирања, доминантну улогу има државни буџет, али савремени безбедносни и економски услови захтевају шири и флексибилнији приступ (Deger & Sen, 1995).

Поред основног буџетског финансирања, значајну улогу могу имати и сопствени приходи система одбране, приходи од продаје вишкова опреме и имовине, као и различити облици економске сарадње са другим секторима. Такође, међународна финансијска и техничка помоћ може представљати важан извор подршке, посебно у доменима модернизације и развоја капацитета.

У савременим условима све је присутнија примена модела јавно-приватног партнерства, као и ко-финансирања одређених пројеката, посебно у областима истраживања, развоја и високих технологија. Ови модели омогућавају расподелу финансијског терета, али и ефикасније коришћење стручних и технолошких ресурса из различитих сектора.

Диверзификација извора финансирања доприноси већој отпорности система одбране на економске кризе, јер смањује зависност од фискалних ограничења и омогућава континуитет у реализацији кључних пројеката. Истовремено, она захтева јасно дефинисане институционалне оквире, како би се обезбедила транспарентност, контрола и усклађеност са стратешким циљевима државе.

7.3.3. Одрживост инвестиција у условима кризе

Одрживост инвестиција у систему одбране представља способност да се и у условима економских и фискалних ограничења очува континуитет у реализацији стратешки важних пројеката. С обзиром на то да су инвестиције у одбрану по правилу дугорочне и капитално интензивне, оне су посебно осетљиве на промене економског окружења.

У условима кризе долази до појачаног притиска на јавне финансије, што често доводи до одлагања, редуковања или фазне реализације инвестиционих пројеката. Ипак, очување

основних инвестиција у одбрамбени систем сматра се неопходним, јер оне директно утичу на дугорочну безбедност, оперативну способност и технолошки развој.

Кључни елемент одрживости инвестиција јесте јасно дефинисање приоритета. У том контексту, предност се даје пројектима који имају критичан значај за функционисање система одбране, док се мање приоритетни пројекти могу одложити без значајног утицаја на оперативне способности. Такав приступ омогућава рационалније коришћење ограничених ресурса.

Вишегодишње планирање представља још један важан инструмент одрживости инвестиција. Оно омогућава равномерно распоређивање финансијских обавеза у дужем временском периоду, чиме се смањује утицај краткорочних буџетских осцилација. Поред тога, фазна реализација пројеката доприноси већој флексибилности и прилагођавању динамике улагања реалним економским условима.

8. ЗАКЉУЧАК

Економски капацитет државе представља један од кључних и најстабилнијих фактора који одређују могућности развоја, финансирања и одржавања савременог система одбране. Он обухвата не само ниво укупне економске активности, већ и структуру привреде, фискалну стабилност, способност прикупљања јавних прихода и ефикасност њиховог усмеравања ка приоритетним државним функцијама. У том контексту, јасно се уочава да без развијене и стабилне економске основе није могуће обезбедити дугорочну одрживост одбрамбених капацитета, нити континуиран процес њихове модернизације.

Однос између економског развоја и војних расхода је сложен, динамичан и двосмеран. С једне стране, виши ниво економске развијености омогућава држави већи фискални простор за издвајања у области одбране, што се огледа у већим могућностима за инвестиције у опрему, инфраструктуру, обуку и развој савремених технологија. С друге стране, одбрамбени сектор може имати значајан повратни утицај на економију кроз подстицање индустријског развоја, технолошких иновација, трансфера знања и јачање домаћих производних капацитета. На тај начин се успоставља међусобна условљеност у којој економија и одбрана делују као међусобно повезани и комплементарни системи.

Посебно значајну улогу у овом односу има структура јавних финансија, односно начин на који држава распоређује расположива буџетска средства. Фискална стабилност, ефикасно управљање јавним расходима и доследно поштовање стратешких приоритета представљају основне предуслове за одрживост система одбране. Уколико је фискални систем нестабилан, са високим дефицитима и ограниченим приходима, долази до притиска на смањење инвестиционих издвајања, што директно утиче на успоравање модернизације и смањење дугорочних развојних капацитета.

У савременим безбедносним условима, који су обележени убрзаним технолошким развојем, појавом нових облика претњи и повећаном сложености безбедносног окружења, све више долази до изражаја потреба за интеграцијом економске и безбедносне политике. Та интеграција подразумева координисано планирање, усаглашавање стратешких докумената и дугорочно дефинисање приоритета, како би се обезбедила већа предвидивост и ефикасност у коришћењу ограничених ресурса. Посебно је важно да се одбрамбено планирање не посматра изоловано, већ као део ширег макроекономског и развојног оквира државе.

Свеукупно посматрано, финансирање одбране не представља искључиво безбедносно питање, већ пре свега сложен економски и фискални процес који захтева дугорочно стратешко планирање, рационално управљање ресурсима и континуирано прилагођавање променљивим економским и безбедносним околностима. Одржив и ефикасан систем одбране могуће је изградити само у условима стабилне економске основе, уз јасно дефинисане приоритете јавне политике и доследну имплементацију дугорочних развојних стратегија.

9. ЛІТЕРАТУРА

1. Benoit, E. (1973). *Defense and economic growth in developing countries*. Lexington Books.
2. Benoit, E. (1978). Growth and defense in developing countries. *Economic Development and Cultural Change*, 26(2), 271–280.
3. Besley, T., & Persson, T. (2013). *Pillars of prosperity: The political economics of development clusters*. Princeton University Press.
4. Blanchard, O. (2021). *Macroeconomics* (8th ed.). Pearson.
5. Carlin, W., & Soskice, D. (2006). *Macroeconomics: Imperfections, institutions and policies*. Oxford University Press.
6. Center for Strategic and International Studies. (2025). *China's military in 10 charts*.
7. Deger, S., & Sen, S. (1995). Military expenditure and developing countries. In K. Hartley & T. Sandler (Eds.), *Handbook of defense economics* (Vol. 1, pp. 275–307). Elsevier.
8. Dornbusch, R., Fischer, S., & Startz, R. (2018). *Macroeconomics* (13th ed.). McGraw-Hill Education.
9. Hanushek, E. A. (2013). Economic growth in developing countries: The role of human capital. *Economics of Education Review*, 37, 204–212.
10. Hartley, K. (2011). *The economics of defence policy: A new perspective*. Routledge.
11. International Monetary Fund. (2023). *World economic outlook: Navigating global divergences*.
12. International Monetary Fund. (2024). *Republic of Serbia: Third review under the Stand-By Arrangement* (IMF Country Report No. 24/202).
13. International Monetary Fund. (2025). *Republic of Serbia: 2025 Article IV consultation, first review under the Policy Coordination Instrument* (IMF Country Report No. 25/176).
14. Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest and money*. Macmillan.
15. Lucas, R. E., Jr. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42.
16. Mankiw, N. G. (2019). *Principles of economics* (9th ed.). Cengage Learning.
17. Ministère des Armées. (2023). *Loi de programmation militaire 2024–2030*.
18. Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). *Public finance in theory and practice* (5th ed.). McGraw-Hill.

19. NATO. (2012). *Financial and economic data relating to NATO defence*.
20. NATO. (2025). *Defence expenditure of NATO countries (2014–2025)*.
21. Reuters. (2025). China maintains defence spending increase at 7.2% amid roiling geopolitical tensions. *Reuters*.
22. Ricardo, D. (1817). *On the principles of political economy and taxation*. John Murray.
23. Romer, P. M. (1986). Increasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy*, 94(5), 1002–1037.
24. Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5), S71–S102.
25. Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. W. Strahan & T. Cadell.
26. Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65–94.
27. Stiglitz, J. E., & Bilmes, L. J. (2008). *The three trillion dollar war: The true cost of the Iraq conflict*. W. W. Norton & Company.
28. Stiglitz, J. E., Fitoussi, J.-P., & Durand, M. (2018). *Beyond GDP: Measuring what counts for economic and social performance*. OECD Publishing.
29. Stockholm International Peace Research Institute. (2026). *SIPRI Military Expenditure Database* [Data set].
30. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2020). *Economic development* (13th ed.). Pearson.
31. World Bank. (n.d.). *GDP growth (annual %) – Serbia*. World Development Indicators.
32. World Bank. (n.d.). *Military expenditure (% of GDP) – Serbia*. World Development Indicators.
33. World Bank. (2025). *Western Balkans Regular Economic Report No. 28: Towards better jobs*.
34. Драгутиновић, Д., Филиповић, М., & Цветановић, С. (2012). *Теорија привредног раста и развоја*. Економски факултет Универзитета у Београду.
35. Маџар, Јб. (2002). *Економска анализа и политика*. Економски факултет Универзитета у Београду.

36. Михајловић, М., Пековић, Ј., & Вељковић, И. (2023). Компаративна анализа трошкова система одбране Републике Србије и држава чланица НАТО. *Војно дело*, 75(3), 13–29.
37. Министарство финансија Републике Србије. (2021). *Упутство за израду програмског буџета*.
38. Министарство финансија Републике Србије. (2026). *Public Finance Bulletin*.
39. Министарство финансија Републике Србије – Управа за јавни дуг. (2022–2025). *Месечни извештаји Управе за јавни дуг*.
40. Министарство одбране Републике Србије. (2024, 29. фебруар). *Информисање страних војних представника о буџету*.
41. Обрадовић, С. (2010). *Макроекономија*. Економски факултет Универзитета у Београду.
42. Републички завод за статистику Републике Србије. (2022–2025). *Подаци о бруто домаћем производу Републике Србије*.
43. Влада Републике Србије. (2019а). *Стратегија националне безбедности Републике Србије*. Службени гласник РС, бр. 94/2019.
44. Влада Републике Србије. (2019б). *Стратегија одбране Републике Србије*. Службени гласник РС, бр. 94/2019.
45. Влада Републике Србије. (2023). *Предлог закона о буџету за 2024. годину*.
46. *Закон о буџетском систему*. (2009). Службени гласник РС, бр. 54/2009, са каснијим изменама и допунама.
47. *Закон о буџету Републике Србије за 2022. годину*. (2021). Службени гласник РС, бр. 110/2021 и 125/2022.
48. *Закон о буџету Републике Србије за 2023. годину*. (2022). Службени гласник РС, бр. 138/2022 и 75/2023.
49. *Закон о буџету Републике Србије за 2024. годину*. (2023). Службени гласник РС, бр. 92/2023.
50. *Закон о одбрани*. (2007). Службени гласник РС, бр. 116/2007, са каснијим изменама и допунама.
51. *Закон о производњи и промету наоружања и војне опреме*. (2018). Службени гласник РС, бр. 36/2018.

9.1. СПИСАК СЛИКА

<i>Слика 1: График реалног раста БДП-а у процентима.</i>	<i>11</i>
---	-----------

9.2. СПИСАК ТАБЕЛА

<i>Табела 1: Међународно окружење – макроекономски показатељи – светски БДП израчунат према паритету куповне моћи.</i>	<i>9</i>
<i>Табела 2: Реални раст БДП-а Републике Србије, 2010-2025. године.....</i>	<i>58</i>
<i>Табела 3: Јавни дуг Републике Србије, 2010-2025. године.....</i>	<i>61</i>
<i>Табела 4: Војни расходи Републике Србије, 2010-2025. године</i>	<i>63</i>
<i>Табела 5: Промена удела војних расхода у БДП-у у кључним годинама</i>	<i>64</i>
<i>Табела 6: Основни макроекономски и одбрамбени показатељи, 2010–2025. године</i>	<i>66</i>